

Egdūnas Račius*

*Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija*

Terorizmo globalumas: žvilgsnis iš Lietuvos

Nors Lietuva jau daugiau nei treji metai yra tarptautinės antiteroristinės koalicijos narė, susidurianti su visais su tuo susijusiais iššūkiais (tiek papildomais tarptautiniais įsipareigojimais, tiek naujomis grėsmėmis savo saugumui), terorizmo studijos joje dar tebėra embriono stadijoje. Lietuviškai terorizmo fenomeno tematika rašančių autorių praktiškai nėra. Tad nėra ir šios srities studijų diskurso. O tai reiškia, kad nėra susiformavusios terminijos ir nusistovėjusių akademinės kalbos sąvokų, leidžiančių giliau pažvelgti ne tiek į terorizmo kaip reiškinio prigimtį (tai pasaulyje daroma jau ne mažiau kaip keturis dešimtmečius), kiek į terorizmo sampratą čia, Lietuvoje.

Terorizmą skatinančios priežastys, teroristų motyvacija bei tikslai, grėsmių realumo suvokimas ir pasirengimas su jomis dorotis tiek valstybiniu, tiek visuomeniniu lygmeniu – visa tai yra šio straipsnio objektas. Nors straipsnyje nesiekama atlikti lyginamosios Lietuvos ir kitų valstybių situacijos bei praktikos analizės, atvejis nagrinėjamas tarptautinio terorizmo bei visuotinės antiteroristinės kampanijos kontekste.

Šiame straipsnyje savotiškas šablonas buvo nesena (2004 m. pavasarį paskelbta), Suomijos Tarptautinių reikalų instituto užsakyta Tobio Archerio (Toby Archer) studija *International Terrorism and Finland*, kurioje nuosekliai aptariama terorizmo grėsmė Suomijai.

1. Tarptautinio džihadinio terorizmo prigimtis ir istorija

Terorizmas yra prievarta, nors ne visa prievarta yra terorizmas. Lygiai taip pat skiriasi ir prievartos rūšys. Paviršutiniškai kalbant, prievarta gali būti teisėta arba neteisėta. Teisėta prievarta pagal baudžiamąją teisę pirmiausia yra tokie atvejai kaip baumės, įvestos valstybių vyriausybių bei jų institucijų, taip pat ginkluotas tėvynės, o išskirtiniais atvejais ir savo gyvybės ar turto gynimas. Neteisėta prievarta, atvirkščiai, apima visas veiklos rūšis, kurios yra įvykdytos legalių įgaliojimų neturinčių veikėjų ir/ar nelegaliomis priemonėmis: kriminaliniai nusikaltimai, puolamosios (baudžiamosios) karinės operacijos ir panašiai. Prievarta prieš civilius paprastai vertinama kaip nepateisinama, išskyrus itin retas išimtis.

Tikslinga tęstinė prievarta vadinama teroru. Tačiau teroras nėra terorizmui tapati sąvoka. Kaip įtikinamai savo 1964 m. straipsnyje parodė E. V. Walteris, būtina skirti terorą, naudojamą valstybių vyriausybę prieš savos valstybių piliečius ar okupu-

---

* *Dr. Egdūnas Račius* – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto lektorius, Azijos ir Afrikos studijų centro vedėjas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros lektorius. Adresas: Vokiečių g. 10, 01130 Vilnius, tel. 8-5-2514130, el. paštas - egdunas.racius@cr.vu.lt.

to krašto gyventojus, nuo teroro, kurį pasitelkia nevalstybiniai veikėjai¹. Pirmąjį galima vadinti „teroro valdymu“ arba „teroro režimu“, o antrąjį – „teroro apgula“. Tačiau „teroro apgula“ taip pat gali būti dvejopos prigimties – kriminalinės arba teroristinės. Kriminalinio pobūdžio (maniako žudiko, vagies ar nusikalstamos plėšikų ir prievartautojų grupuotės veiklos pagimdyta) „teroro apgula“, jei ja nesiekama kokio nors suformuluoto politinio tikslo, o tik ekonominės ar asmeninės naudos ir pasipelnyti, iš esmės skiriasi nuo teroristinio pobūdžio „teroro apgulos“, kurioje politinė motyvacija yra svarbiausias veiksnys, lemiantis pačios naudojamos prievartos rūšį.

Iki šiandien pasaulyje (visų pirma omenyje turimos JT) nėra vieno visuotinai pripažįstamo terorizmo apibrėžimo, nors atskirų valstybių vyriausybės, tarptautinės organizacijos bei nepriklausomi institutai yra pasiūlę daugiau nei šimtą terorizmo apibrėžimų. Su terorizmo apibrėžimu atsitiko taip, kad jis, kaip ir pats terorizmas, tapo politinių manipuliacijų įrankiu². Todėl šiame darbe nebus vadovujamasi jokia oficialiu terorizmo apibrėžimu. Vis dėlto be tam tikro sutartinio terorizmo apibrėžimo kalbėti apie terorizmo keliamas grėsmes bei pasirengimą su jomis dorotis gana keblu, nes tai, kas bus pasakyta, gali būti sąmoningai ar nesąmoningai neteisingai interpretuojama. Siekiant išvengti tokios galimos įvykių kloties, toliau pateikiamas autorius suformuluotas terorizmo apibrėžimas.

Taigi terorizmas yra politiškai motyvuotas, iš anksto apgalvotas ir tęstinis, neteisėtas radikalių pažiūrų nevalstybinių veikėjų, siekiančių įbauginant visuomenę ar atskiras jos grupes pakeisti esamą sociopolitinę padėtį, prievartos panaudojimas arba grasinimas tokią prievartą panaudoti prieš valstybės jėgos struktūroms nepriklausančius civilius ar nekarinės paskirties objektus.

Autoriaus nuomone, terorizmas gali būti tik politiškai motyvuotas (ekonominis terorizavimas, nesiejant jo su politiniais tikslais, gali būti traktuojamas kaip reketas, šantažas ar kita nusikalstama (ir todėl neabejotinai baustina) veika, bet ne kaip terorizmas). Lygiai taip pat autorius mano, jog ginkluoti išpuoliai prieš valstybės jėgos struktūras neįvardintini kaip terorizmas – šis terminas šia reikšme nevertotinas tiek kalbant apie tokio pobūdžio okupacinių karinių pajėgų veiksmus, tiek pilietinio karo atveju. Taikos metu išpuoliai prieš savos valstybės jėgos struktūras išimtiniais atvejais gali būti priskirti prie teroristų išpuolių, bet tik tuo atveju, kai yra aiški šių veiksmų politinė motyvacija bei siekis pakeisti valstybės socialinę ir politinę santvarką.

Terorizmo prigimtį ir pobūdį lemia daug kintamųjų: jį skatinančios priežastys, motyvacija, tikslai ir priemonės. Kadangi kiekvienas iš šių kintamųjų pats savai-

¹ Walter E.V. „Violence and the Process of Terror“, *American Sociological Review*, vol. 29, issue 2, 1964.

² Čia geriausias pavyzdys – įsisenėję tarptautiniai nesutarimai dėl „valstybinio terorizmo“ sampratos bei „teroristų“ ir „laisvės kovotojų“ skyrimo. Pavyzdžiui, Islamo konferencijos organizacija savo 1999 m. Konvencijos Nr. 59/26-P priede teigia, kad ji pripažįsta „teisėtumą tautų teisės į kovą su užsienio okupacija, kolonijiniiais bei rasistiniais režimais visomis priemonėmis, tarp jų ir ginkluotą kovą, siekiant išlaisvinti savo teritorijas ir įgyvendinti savo apsisprendimo ir nepriklausomybės teises remiantis JT Chartijos ir rezoliucijų tikslais ir principais“. Šios konvencijos 2 straipsnyje pabrėžiama, kad tokio tipo kova „nebus prilyginama teroristiniam nusikaltimui“, <http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>, 2004 11 11.

me nėra vienareikšmis, jų kombinacijos lemia skirtingus rezultatus. Todėl visai natūralu, kad terorizmas suprantamas ne kaip vienalytis reiškiny, o veikiau kaip skirtingų atspalvių reiškinių spektras. Žinoma, terorizmo tipologinė klasifikacija būtina – ji padeda sugrupuoti giminingas terorizmo apraiškas, kas savo ruožtu leidžia pamatyti terorizmo visumą. Teroristų grupuočių ir jų išpuolių klasifikacija taip pat pasitarnauja siekiant geriau suprasti terorizmą kaip reiškinį.

Klasikine yra tapusi skirtis tarp religinę motyvaciją bei idealus skelbiančių ir religinio aspekto savo veikloje nesureikšminančių teroristų grupuočių. Pastarosios yra dvejų tipų – nacionalistinės ir ideologinės. Jos nebūtinai yra antireliginės (nors marksistinės pakraipos grupuotės, itin aktyviai veikusios praėjusio amžiaus septintajame ir aštuntajame dešimtmečiais, buvo pabrėžtinai priešiškos religijos atžvilgiu), bet savo retorikoje nenaudoja religijos terminijos, jų simbolikoje praktiškai nėra religijos simbolių. Priešingai, visa religiniam terorizmui priskiriamų grupių veikla permelkta religinės dvasios – ginkluota kova pateisinama religiniais tektais, tikslai apgaubiami religijos skraiste. Tiesa, nacionalistinės teroristų grupuotės kai kada naudoja savo etninės grupės religijos simbolika, taip ištrindamos ribą, skiriančią nacionalistinį terorizmą nuo religinio.

Žvelgiant iš nūdienos perspektyvos, panašu, kad nacionalistinio ir ypač ideologinio terorizmo apogėjus jau praėjo – daugelis „klasikinių“ nacionalistinių teroristų grupuočių atsisakė smurto ir savo tikslų ėmė siekti diplomatinėmis priemonėmis (prie derybų stalo); kitos perėjo į religinio terorizmo atstovų gretas. Panašiai nutiko ir su ideologinių teroristų grupėmis, nors šiuo atveju didelė jų dalis dėl prevencinių vyriausybės veiksmų ar tiesiog motyvacijos stygiaus paprasčiausiai nustojo egzistuoti. O religinis terorizmas ne tik kad nesumenko, bet priešingai – per paskutinį dešimtmetį dargi gerokai išaugo ir iš lokalaus tapo globalus. Šiandien kalbant apie terorizmo grėsmę globaliu mastu, praktiškai visada turimas omenyje religinis musulmonų terorizmas, visai neseniai pradėtas vadinti džihadiniu. Todėl šiame straipsnyje ypatingas dėmesys bus skiriamas musulmonų ekstremistų ideologijai bei smurtui.

1.1. Retrospektyvus žvilgsnis į ankstyvąją terorizmo istoriją

Ir vis dėlto, nors šiandien pasaulyje terorizmas dažniausiai siejamas su viena religine tradicija – islamu, jo istorija yra daug senesnė nei islamas, be to, apima kitas religines tradicijas. Davidas Rappoportas ankstyviausių terorizmo apraiškų randa žydų sikarijų veikloje³. Iš negausios išlikusios medžiagos apie šį judėjimą sužinome, kad ekstremistinis žydų zelotų, vadinamųjų sikarijų (nuo žodžio *sica* – durklas), besipriešinančių romėnų Palestinos okupacijai, sparnas, veikęs 66–73 metais, savo terorizmą, be kita ko, grindė ir religiniais imperatyvais.

Sikarijai, būdami žydai, t.y. išrinktosios Dievo tautos atstovai, negalėjo sutikti, kad juos valdytų bedieviai pagonys romėnai. Be to, jie kaltino tuomečius žydų šventikus parsidavėliškumu ir atsimetimu nuo tikrojo tikėjimo, kai šie susitaikė su romėnų valdymu ir net su jais bendradarbiavo. Todėl savo terorizuojančius išpuolius sikarijai

³ Rappoport D., „Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions“, *The American Political Science Review*, vol. 78, issue 3, p. 658–677.

nukreipdavo tiek prieš romėnus, tiek prieš kolaboravimu įtariamus savo tautiečius. Savo veiksmais sikarijai siekė visuotinės sumaišties – sukelti apokalipsę, kuriai prasidėjus turėtų ateiti mesijas – taip laukiamas judėjų gelbėtojas. Deja, sikarijų sukelti neramumai buvo lemtingi žydų tautai – Jeruzalės šventykla buvo sugriauta, o patys žydai išblaškyti po diasporas toli nuo Šventosios žemės.

Kitas ankstyvojo religinio terorizmo atvejis – asasinai⁴. Asasinai (*haššašin* – hašišo rūkytojai) paniekiamai buvo vadinami savo vadovų bandė susidoroti fiziškai. Nekenčiami nizaritų oponentai ir priešai nizaritų valdovo įsakymu būdavo žudomi. Iš čia ir kilo anglų kalbos žodis *assassinate* – nužudyti. Nizaritų pasirinktas žmogžudystės metodas buvo aukos subadymas durklu viešoje vietoje. Tuo buvo siekiama leisti visuomenei suprasti, jog nizaritai labai galingi, ir kartu įbauginant priversti ją paklusti nizaritams. Pats užpuolikas dažniausiai nė nemėgindavo sprukti – taip jis greičiausiai rodydavo savo tvirtą tikėjimą ir narsą neišvengiamos mirties akivaizdoje. Apie nizaritus pasakojančios legendos skelbia, kad narsumui sustiprinti į praktiškai savižudiškas misijas siunčiamiems jaunuoliams buvo duodama narkotinių medžiagų, visų pirma marihuanos (hašišo). Apsvaigusiems neva būdavo rodomi neapsakomo grožio sodai, turėję sudaryti rojus sodų, kurie laukia už tikėjimą pasiryžusių numirti tikratikių, išpūdį. Tokie žmonės islamiškoje literatūroje vadinami šahydais – savo mirtimi paliudijusiais tikėjimą. Kaip bus pažymima toliau, šahydų kultas itin išpopuliarėjo XX amžiaus pabaigoje.

Būtent tos pačios religijos išpažinėjus asasinai pasirinko aukomis, su kuriomis skatinami savo dvasinių ir politinių vadovų bandė susidoroti fiziškai. Nekenčiami nizaritų oponentai ir priešai nizaritų valdovo įsakymu būdavo žudomi. Iš čia ir kilo anglų kalbos žodis *assassinate* – nužudyti. Nizaritų pasirinktas žmogžudystės metodas buvo aukos subadymas durklu viešoje vietoje. Tuo buvo siekiama leisti visuomenei suprasti, jog nizaritai labai galingi, ir kartu įbauginant priversti ją paklusti nizaritams. Pats užpuolikas dažniausiai nė nemėgindavo sprukti – taip jis greičiausiai rodydavo savo tvirtą tikėjimą ir narsą neišvengiamos mirties akivaizdoje. Apie nizaritus pasakojančios legendos skelbia, kad narsumui sustiprinti į praktiškai savižudiškas misijas siunčiamiems jaunuoliams buvo duodama narkotinių medžiagų, visų pirma marihuanos (hašišo). Apsvaigusiems neva būdavo rodomi neapsakomo grožio sodai, turėję sudaryti rojus sodų, kurie laukia už tikėjimą pasiryžusių numirti tikratikių, išpūdį. Tokie žmonės islamiškoje literatūroje vadinami šahydais – savo mirtimi paliudijusiais tikėjimą. Kaip bus pažymima toliau, šahydų kultas itin išpopuliarėjo XX amžiaus pabaigoje.

1.2. Šiandieninis džihadinis terorizmas

XX amžiuje bene daugiausia dėmesio pasaulyje iki šiol sulaukė palestiniečių teroristinė veikla prieš Izraelio valstybę ir žydus visame pasaulyje. Palestiniečių kova prieš Izraelio okupaciją, prasidėjusi kaip partizaninis nacionalinio išsivadavimo karas, palaipsniui (ypač po 1967 ir 1973 metų triuškinančių arabų valstybių ir Izraelio karų) įgavo religinį atspalvį⁵. Po Irane 1978–1979 metais įvykusios revoliucijos į valdžią atėjus vyriausybei, kurioje daugumą sudarė reakcingai nusiteikę religijos žinovai, terorizmo finansavimas užsienyje tapo islamiškosios revoliucijos skleidimo

⁴ Rappoport D., „Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions“, *The American Political Science Review*, vol. 78, issue 3, 1984, p. 658–677. Taip pat žr.: Lewis B., *The Assassins: a Radical Sect in Islam*, London: Nicholson and Weidenfeld, 1967; Daftary F., *The Assassin Legends: Myths of the Isma'ilis*, London: I. B. Tauris, 1994.

⁵ Baskų organizacijos ETA bei airių IRA teroro aktai taip pat susilaukė daug dėmesio, ypač Europoje. Tačiau šių teroristų organizacijų veikla šiame straipsnyje nenagrinėjama dėl paprasčiausios priežasties – abi jos atstovauja etninėms /nacionalistinėms (kartu ir lokalizuotoms) teroristų grupuotėms, todėl globaliu mastu jų vykdomi smurto aktai neturi tokių padarinių ir nesukelia tokių grėsmių kaip daugelio musulmonų ekstremistų teroristiniai išpuoliai.

įrankiu. Panašiai elgėsi ir Libijos valdantis režimas. Irano, Libijos ir kai kurių kitų musulmoniškų valstybių valdžia bei privačios organizacijos ir fondai dosniai rėmė palestiniečių ir Libano kovotojus jų kovoje su Izraeliu. Viena iš kovos formų – savižudžių išpuoliai. Musulmonų mirtininkų skaičiumi Palestina pirmauja pasaulyje – visi duomenys rodo, kad džihado kultūra palestiniečius yra tiesiog persmelkusi. Daugiau nei penkis dešimtmečius besitęsianti Izraelio okupacija pagimdė jau antrą kankinio mirties siekiančių palestiniečių kartą, nematančią šviesesnės savo tėvynės ateities. Palestiniečių išpopuliarinta šahydų kultūra ilgainiui paplito ir kituose musulmoniškuose kraštuose – Libane, Kašmyre, Čečėnijoje.

Tačiau be Korano ir Sunos pateisinamo smurto ir viliojančio rojaus, laukiančio kankinių, šiandieniniame pasaulyje ne mažesniu tokio pobūdžio smurto akstinu yra tapusi neveltis, persmelkusi daugelio musulmonų visuomeninį ir ypač asmeninį gyvenimą. Matydami savo visuomenės politinį, socialinį ir ekonominį sąstingį, nepriteklių ir skurdą ir negalėdami pasireikšti politiniame (dalyvauti politiniuose procesuose), socialiniame (turėdami menkas socialinio mobilumo perspektyvas, ribotas pilietines ir žmogaus teises), o dažnai ir ekonominiame (negalėdami tikėtis savo asmeninę ekonominę gerovę sukurti legaliomis priemonėmis) šalies gyvenime, jauni abiejų lyčių musulmonai, ieškodami savo situacijos paaiškinimo, neretai įsitraukia į radikalių musulmonų vadovaujamus studijų būrelius. Tokie būreliai yra pirmas žingsnis persimant džihado doktrina, vainikuojama būsimo mirtininko-kankinio visišku atsidavimu saviziūdiško džihado idėjai, kuri silpnesnės valios ir didelės nevelties slegiamus individus tiesiog užvaldo.

Nors Palestina yra tapusi arabų kovos (taip pat ir terorizmo) metafora, musulmonų teroristų veikla šiandien toli gražu neapsiriboja Šventąja žeme. Per pastaruosius tris dešimtmečius praktiškai visuose musulmoniškuose kraštuose buvo teroristų išpuolių, dažnai suorganizuotų vietinių ar užsienio religinių ekstremistų.

Per pastarąjį dešimtmetį daugelis terorą naudojančių musulmonų grupių perėjo evoliucijos tarpsnį, atvedusį jas į visiškai naują terorizmo fazę – globaliąją džihado kultūrą. Jos ištakos – mudžahedų kultūra, kurioje prievarta ir smurtas buvo priemonė norint pasiekti tam tikrų (politinių) tikslų. Tačiau džihado kultūroje smurtas tapo savitiksliu. Šį principinį pokytį taikliai nusako Tobis Archeris: „Kai kurie teroristai nori išsprogdinti sau kelią iki sprendimų priėmimo stalo, kiti mano, kad jie gali išsprogdinti sau kelią iki to stalo vadovo kėdės, tačiau „naujieji“ teroristai siekia tiesiog susprogdinti visą stalą“⁶. Tie musulmonų ekstremistai, kuriems smurtas yra parankus, jį suabsoliutino ir pakylėjo iki amžinos religinės prievolės lygio. Geriausias džihado kultūros pavyzdys – Osama bin Ladenas ir jo vadovaujama „Al-Qaeda“.

Pasaulis apie „Al-Qaeda“ išgirdo 1998 metų vasarą, kai vienu ir tuo pačiu metu Kenijos ir Tanzanijos sostinėse esančias JAV diplomatines atstovybes sudrebino galingi sprogimai, nusinešę beveik pusę tūkstančio žmonių gyvybių. Tuometė JAV administracija, vadovaujama prezidento Billo Clintono, atsakė raketų atakomis, nukreiptomis į pasirinktus taikinius Sudane (vaistų gamyklą) ir Afganistane (teroristų rengimo stovyklas). Tuomet „Al-Qaeda“ įkūrėjas ir lyderis išėmė iš Saudo Arabijos

⁶ Archer T., *International Terrorism and Finland*, The Finnish Institute of International Affairs Report 7, 2004, p. 47.

Osama bin Muchamedas bin Ladenas (gimęs 1957 metais) tapo JAV nekenčiamiausiu priešū.

Tačiau dar prieš šiuos išpuolius, tų metų vasario mėnesį, bin Ladenas paskelbė bene žymiausią savo pareiškimą, pasirašytą dar keturių radikalių islamistų grupuočių, priklausančių bin Ladenas suburtam *Pasauliniam islamo frontui kovai su sionistais ir kryžiuočiais*, lyderių. Tame pareiškime, paties bin Ladenas vadinamame *fatva*, bin Ladenas kviečia musulmonus prisijungti prie visuotinio džihado, nukreipto prieš visą Vakarų pasaulį ir konkrečiai prieš JAV. Bin Ladenas paskelbė, kad civilių žudymas šiame džihade pateisinamas kaip būtinoji gintis, nes esą musulmonai visur puolami sionistų (žydų) ir kryžiuočių (krikščionių). Anot bin Ladenas, „žudyti amerikiečius ir jų sąjungininkus, tiek civilius, tiek kariškius, yra individuali kiekvieno musulmono, galinčio tai padaryti bet kurioje šalyje, kurioje tai įmanoma padaryti, prievolė“⁷.

Tačiau, kaip paaiškėjo, bin Ladenas ir JAV santykiai ne visuomet buvo tokie priešiški. Visą devintąjį dešimtmetį JAV ginklais, amunicija ir pinigais rėmė mudžahedus, Afganistane kovojusius su tarybine kariuomene. Bin Ladenas buvo vienas jų. Jau 1979 metais, paveiktas savo universiteto dėstytojo Abdulaho Azzamo, bin Ladenas metė mokslus Saudo Arabijoje ir išvyko į Pešavarą, kur įsitraukė į Azzamo įkurto tarptautiniams mudžahedams paslaugas teikiančio biuro Pešavare, Pakistane, veiklą. Bin Ladenas buvo vienas iš biuro finansinių rėmėjų. Šio biuro veikla per tarpininkus iš dalies taip pat buvo finansuojama JAV valstybės bei privačių rėmėjų lėšomis. Daugėjant atvykstančių mudžahedų, biuro pastangomis Afganistane buvo įkurtos jų rengimo stovyklos. Bin Ladenas pats prisijungė prie Afganistane kovojusių mudžahedų ir dalyvavo karo veiksmuose.

Per visą devintąjį dešimtmetį Abdulahas Azzamas buvo bin Ladenas mentorius – bin Ladeną, kaip ir daugumą kitų mudžahedų, patraukė Azzamo rašiniai apie kovos su netikėliais – džihado – būtinybę. Azzamas savo rašiniuose⁸ teisinio puolamąjį džihadą bei džihadą su atsimetėliais paskelbtais musulmonais, aiškino, kad nekaltų civilių (net ir musulmonų) žūtis yra ne tik neišvengiama, bet ir pateisinama. Džihadas, kaip jį suprato Azzamas, neturi būti varžomas humanistinių sentimentų – karių žargone vartojamos *colateral damage* frazės samprata Azzamui buvo labai priimtina.

Vis dėlto dėl nežinomų priežasčių bin Ladenas 1988 metais atsiskyrė nuo Azzamo biuro ir, kaip manoma, įkūrė savąjį. Bin Ladenas biuras Afganistane veikė iki 1989 metų, kai iš Afganistano pasitraukė tarybinė armija. Pasibaigus džihadui Afganistane, daugelis arabų mudžahedų iš jo išvyko. Kai kurie jų netrukus „atvėrė“ naujus džihado frontus Bosnijoje, Somalyje, Čečėnijoje, Kašmyre, Uzbekistane, Tadžikistane, Malajų salyno valstybėse. Bin Ladenas grįžo į Saudo Arabiją. Tačiau neilgam.

Bin Ladenas nemalonę JAV užsitraukė 1991 metais, kai jos kariniams daliniams buvo leista įkurti bazes Saudo Arabijos teritorijoje. Bin Ladenas buvo nepri-

⁷ Šią bin Ladenas „fatvą“ galima rasti bent keliose interneto svetainėse, pvz., <http://www.ict.org.il/articles/fatwah.htm>, 2004 10 21.

⁸ Žymiausi Azzamo darbai yra *Join the Caravan: Jihad – the Forgotten Obligation*. Ši tekstą galima rasti www.religioscope.com/info/doc/jihad/azzam, 2004 10 21.

imtina, kad šventoje Arabijos žemėje įsikūrė karinės netikėlių krikščionių pajėgos. Jų dislokavimą Saudo Arabijoje bin Ladenas įvardijo kaip okupaciją *de facto*, rodančią Saudo Arabijos valdančiojo režimo nesavarankiškumą. JAV karinių dalinių buvimą Saudo Arabijos teritorijoje bin Ladenas suabsoliutino, paskelbdamas, kad tai – didžiausia grėsmė visam musulmonų pasauliui. Bin Ladenas pats netrukus užsitraukė valdžios nemalonę ir buvo priverstas dar 1991 metais išvykti iš šalies.

Praradęs Saudo Arabijoje turėto turto ir santaupų dalį bei privilegijas, o vėliau ir pilietybę, jis laikinai apsigyveno tuomet mudžahedams svetingame Sudane. Turimais duomenimis, čia jis atkūrė ryšius su buvusiais mudžahedais, įkūrė keletą kovotojų rengimo stovyklų, kurios, pasikeitus režimams Sudane (nuvertus islamistų radikalų režimą) ir Afganistane (Talibanui užėmus didžiąją dalį šalies teritorijos), buvo perkeltos į Afganistaną. Dar gyvendamas Sudane bin Ladenas palaipsniui tapo ne tik globalinio džihado ideologu, bet ir jo vadovu bei finansiniu rėmėju. Bin Ladenas atgaivino anuomet Afganistane turėto mudžahedų biuro idėją: pasinaudodamas turėtais ryšiais ir kita Afganistane įgyta patirtimi, jis iš naujo subūrė spalvingą bendraminčių grupuotę, pasauliui žinomą „Al-Qaedos“ vardu.

Vis dėlto „Al-Qaeda“, apie kurią dabar tiek daug kalbama, yra tarsi tolimas bin Ladenas Afganistane įkurto biuro aidas. „Al-Qaeda“ perėjo keletą evoliucijos etapų – pradinį (1988–1991), Sudano (1991–1996), Afganistano (Talibano, 1996–2001) ir „potalibaninį“ (2001–iki dabar). Iš gana kompaktiškos grupuotės radikalų musulmonų grupuočių jūroje Sudano periodu „Al-Qaeda“ tapo organizacija, atliekanti skėčio Talibano periodu funkciją. Nuvertus Talibano režimą Afganistane ir suardžius kovotojų rengimo stovyklų tinklą, „Al-Qaeda“ ne be pasaulio žiniasklaidos pagalbos tapo ginkluotos musulmonų radikalų kovos simboliu ir ekvivalentu. Kitaip tariant, dabartiniame etape „Al-Qaeda“ yra labiau mąstymo ir veikimo būdas nei konkreti organizacija.

Paskutiniai du „Al-Qaedos“ evoliucijos etapai verti ypatingo dėmesio.

Pasinaudojęs dar gyvenimo Sudane tarpsniu savo turėtais ryšiais su mudžahedais, kovojusiais Afganistane su tarybine armija, bin Ladenas Afganistano periodu sugebėjo numegzti žmogiškųjų ryšių voratinklį, kurio fizinis centras buvo Talibano valdomas Afganistano Emyratas, o smegenys – jis pats ir jam artimų bei ištikimų bendražygių grupė. Bin Ladenas genialumas pasireiškė tuo, kad jis nepasitenkino jau padarytu darbu – vadovavimu savo suburtai ir tam tikroje teritorijoje veikiančiai smogikų grupei – „Al-Qaeda“ tokia niekada ir nebuvo, – bet užsibrėžė tikslą teikti visokeriopą paramą (finansinę, logistinę, padėti rengti kovotojus) jau visame pasaulyje egzistuojančioms musulmonų radikalų grupuotėms, besiremiančioms giminin-ga jo turimai ideologija, tačiau nesikišdamas į tų grupuočių valdymą. Kitaip tariant, bin Ladenas siekė (ir jam tai pavyko) sukurti savotišką globalų savo apimtimi teroristų veiklos rėmimo fondą, savo veikimo principais primenantį švietimo reikalams skirtus fondus (kaip, pavyzdžiui, finansinio spekulianto filantropo George'o Soroso įkurtas Atviros visuomenės institutas), teikiančius paramą edukaciniams projektams bei stipendijas studijuojantiems.

Surinkta operatyvinė ir kita medžiaga⁹ leidžia daryti išvadą, kad bin Ladenas pirmininkavo savotiškai neformaliai komisijai, svarsčiusiai finansinės ir kitokios

⁹ Abuza Z., „Tentacles of Terror: al Qaeda's Southeast Asian Network“, *Contemporary Southeast Asia*, vol. 24, nr. 3, 2002.

paramos įvairių teroristų išpuolių projektams, pateikiamiems į bin Ladeną besikreipiančių islamistų grupuočių, galimybes. Neretai tų grupuočių atstovai patys atvykdavo į Afganistaną prašyti palaiminimo ir paramos savo planuojamiems išpuoliams. Laukdami, kol bus apsvaistytos „paraiškos“, jie dalyvaudavo kovotojų rengimo stovyklose, kur susipažindavo su bendraminčiais iš įvairių kraštų. Bin Ladenas buvo ne tik finansinis rėmėjas, bet ir tarpininkas, supažindinantis skirtinguose pasaulio kampeliuose giminingos ideologijos ir su panašiais priešais kovojančius musulmonų radikalus. Afganistanas savo perspektyvomis, teikiamomis karjeros galimybėmis plėtojant džihadą vėl, kaip ir prieš dešimtmetį, pradėjo traukte traukti ypač radikaliai nusiteikusius musulmonų bendrijos narius. Tokiu būdu bin Ladenas sukurtas tinklas tiek Afganistane, tiek visame pasaulyje tolydžio tankėjo. Talibano valdomam Afganistanui tapus radikalų Meka, joje skleidžiama džihado ideologija palaipsniui užvaldė į smurtą linkusius musulmonų radikalus skirtinguose pasaulio kraštuose.

Džihado kultūros esminis bruožas yra tai, kad teroristinė veikla, apsiusta religinės kvaziideologijos, skelbiančios amžinojo džihado doktriną, tampa profesija tikraja šio žodžio prasme – teroristas, lyg tarptautinio verslo koncerno darbuotojas, važinėja po visą pasaulį į „komandiruotes“ – „verslo“ susitikimus, mokymus, operacijas – išpuolius. Už darbą jis gauna daugmaž nuolatinį atlyginimą iš savo darbdavių – teroristų grupuočių vadeivų. Džihado kultūra yra globalinė – visas pasaulis yra džihado vykdytojų veiklos zona, visa žmonija yra jų „klientai“ arba „bendradarbiai“. Kalbant sarkastiškai, tik vienas dalykas skiria džihadą ir verslo įmonės darbuotoją – pastarasis dirba dėl pensijos ir ją užsidirba siekdamas, jei ir ne rojaus, tai bent aprūpinto gyvenimo čia, žemėje, o teroristų grupuotės narys nesitiki sulaukti pensijos – vietoj jos jis pasiruošęs žūti kankinio mirtimi, per akimirksnį garantuosiančia, kaip jis tiki, amžinąjį išganymą.

2001 metų išpuoliai JAV paskatino šios valstybės vyriausybę, siekiant pažaboti tarptautinį terorizmą visame pasaulyje, imtis griežtų priemonių. Pirmoji auka buvo Talibano režimas Afganistane, o su juo drauge ir „Al-Qaeda“ – pagrindinis JAV invazijos į Afganistaną 2001 metų rudenį taikiny. Tačiau, kaip laikas parodė, saugios užuovėjos ir kovotojų stovyklų sunaikinimas nesužlugdė tarptautinio terorizmo – jis ir toliau klesti.

Taip atsitiko iš dalies dėl JAV ir sąjungininkų klaidų organizuojant pasaulinį kovos su terorizmu vaju. Tačiau dar svarbesnės priežastys glūdi bin Ladenas puoselėtos džihado kultūros, kurios gaivališkumui nemenkos įtakos turėjo pasaulio žiniasklaida, prigimtyje. Dėl bin Ladenas, o vėliau ir kitų radikalų pareiškimų „Al-Qaeda“ tapo savotišku simboliu, kodiniu žodžiu, apimančiu ištisą pasaulėžiūrą. Šios pasaulėžiūros esminiai bruožai nusakomi bin Ladenas priskiriamame 2002 metų lapkričio mėnesį paskelbtame „Laiške amerikiečiams“. Pagrindiniai jų – tai nenumaldoma neapykanta JAV (tiek vyriausybei, tiek ją renkantiems piliečiams) bei jos bet kur musulmoniškajame pasaulyje vykdomai politikai, musulmoniškų valstybių vyriausybių paskelbimas antiislamiškomis; musulmoniškųjų kultūrų, kaip nutolusių nuo įsivaizduojamo tikrojo islamo kelio, pasmerkimas, kaip to priežastį įvardijant atsisakymą islamo teisės praktiškai visose musulmoniškose šalyse; globalinio džihado („superdžihado“) suabsoliutinimas.

Sumaniai naudodamiesi visuomenės informavimo priemonėmis (visų pirma arabų, kaip „Al-Jazeera“ ir „Al-Arabia“), bin Ladenas ir jo parankiniai surengė nuostabią viešųjų ryšių kampaniją, kurioje sėkmingai pristatė „Al-Qaeda“ kaip visa apimančią voratinklį, o save – kaip jį rezgantį nepagaunamą (tad savotiškai visagalį) vorą. „Al-Qaeda“ yra sėkmingos viešųjų ryšių kampanijos produktas ar prekinis ženklas,

bin Laden (ar jo vardu) nuolat „parduodamas“ pasaulio bendruomenei per teroristų išpuolius, prisiskiriamus „Al-Qaeda“ ar priskiriamus „Al-Qaeda“ . Šios kampanijos, gal net ne visada bin Laden vykdytos sąmoningai, padarinys – pasaulio bendruomenė tapo tam tikro visuotinai paplitusio mąstymo, tam tikro „Al-Qaeda“ mito įkaite. Taigi, jei kur nors pasaulyje įvykdomas teroristų išpuolis, ypač jei tai – savižudiškas susisprogdinimas, jis beveik automatiškai priskiriamas „Al-Qaeda“, kol nėra išsiaiškinta kitaip. Taip bin Laden o į apyvertą paleista visą pasaulį apraizgiusio džihadinio teroristų tinklo idėja daugumai europiečių ir amerikiečių tapo „kūnu“. Ir tam neberekėjo daugiau įrodymų.

Po bin Laden u ar „Al-Qaeda“ priskiriamų beprecedenčių išpuolių 2001 metų rudenį „Al-Qaeda“ tapo simboliu, ideologiškai vienijančiu panašiai maščiančias, nors nebūtinai savo veiksmus koordinuojančias musulmonų radikalų grupuotes visame pasaulyje. Dalis jų prisiskyrė „Al-Qaeda“ arba pasivadino „dukterinėmis“ „Al-Qaeda“ grupuotėmis. Taip „Al-Qaeda“ per labai trumpą laiką iš fiziškai realiai egzistavusio tinklo tapo mentaliniu konstrukt, teikiančiu psichologinį komfortą musulmonų radikalams¹⁰.

1.3. Tarptautinis terorizmas ir kova su juo globalios binarinės opozicijos perspektyvoje

Intensyvėjant tokio pobūdžio terorizmui, griežtėja ir pasaulio bendruomenės atsakas į jo keliamas grėsmes. Nors kovos su terorizmu priemonės pasaulyje taikomos jau daugiau nei tris dešimtmečius, nuo 2001 metų rudens pradėtas antiteroristinis vėjus dėl savo apimties neturi analogo. Pasaulis įžengė į tarptautinio terorizmo ir globalios kovos su juo erą.

Esant dabartinei tarptautinių santykių konsteliacijai, galima kalbėti apie savotiškos binarinės opozicijos atgimimą, žinoma, tik kaip tolimas aidas primenančios buvusiąją šaltojo karo metu¹¹. Dabartinės priešpriešos vardiklis yra kompleksinis tarptautinio terorizmo ir masinio poveikio ginklų keliamos grėsmės lydinys. Tokiu būdu vienoje pusėje yra terorizmo „eksportuotojams“ priskiriami kraštai (visų pirma arabų valstybės, taip pat ir kai kurios kitos musulmonų šalys, dar kitaip vadinamos *rough, failed* valstybėmis), o kitoje pusėje (žinoma, ne savu noru) – terorizmą „importuojantys“ kraštai, kurių visuomenės ir vyriausybės pasiryžusios visomis išgalėmis kovoti su nepageidaujamo produkto importuotojais. „Eksportas“ ir „importas“ čia suprastini ne geografiškai, nes terorizmą savo teritorijose patiria ir vadinamieji eksportuojantys kraštai – Turkija, Marokas, Alžyras, Saudo Arabija, Pakistanas, Palestina, Irakas – visose šiose šalyse teroristų išpuoliai per pastaruosius metus nusinešė dešimtis, o kai kur ir šimtus gyvybių. Tad „eksportas“ ir „importas“ suprastini veikia kaip tam tikri terorizmo kryptų nusakantys vektoriai: terorizmo eksportuotojai jį adresuoja tam tikrai žmonių kategorijai, nors konkrečiu atveju aukos gali ir nepriklausyti tai kategorijai. Tokia kategorija – taikiny yra visų pirma liberaliosios, vakarietiškosiomis vadinamos visuomenės ir ypač jų vyriausybės.

¹⁰ Tokiam požiūriui pritaria ir Farhadas Khosrokhavaras. Žr.: Khosrokhavar F., „Terrorism in Europe“, *ISIM Newsletter*, Nr. 14, 2004, p. 11.

¹¹ Apie tai neretai užsimena tarptautinę antiteroristinę kampaniją analizuojantys ekspertai. Žr.: Aliboni Roberto, *Current Issues on Terrorism: Global vs. National Terrorism, State- vs. Terrorism-Violence*, Instituto Affari Internazionali, 2002.

JAV prezidentas dar 2001 metų rudenį šią binarinę opoziciją suvulgarindamas apibrėžė taip: arba konkretus kraštas yra kovotojų su terorizmo importu pusėje, arba eksportuotojų pusėje¹². Trečio pasirinkimo JAV administracijos vadovas nenumatė. Beje, kad tokia binarinė opozicija egzistuoja, savo pranešime, skaitytame konferencijoje „Tarptautinis terorizmas – iššūkis nūdienos pasauliui“ 2002 m. balandžio 18 d. Vilniuje, patvirtino ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Antanas Valionis, kuris tikino, kad „kovoje su terorizmu negali būti pusinių sąjungininkų, pusinių priešų ar pusinių priemonių“¹³. Tačiau redukuota idealių tipų sistema realybėje virsta daug sudėtingesniu dariniu, kuriame politiniai ir socialiniai veikėjai turi bent keliems tipams būdingų bruožų, tačiau kartu ir daugybę savybių, kurių nė vienas iš idealių tipų neapima. Todėl galime kalbėti apie tarp idealiųjų tipų esančias tarpines pozicijas, šiuo konkrečiu atveju – apie kraštus, kurie, nebūdami terorizmo eksportuotojai, kartu nėra ir jo importuotojai. Be abejojimo, kiekvienas kraštas gali tapti potencialiu importuotoju. Galima taip pat kalbėti apie tranzitinius kraštus, per kuriuos eksportuojamas arba galėtų būti eksportuojamas terorizmas, nors jų pačių vyriausybės gali tapatintis su teroro importu kovojančiomis valstybėmis.

Šiandien terorizmas yra ir globalus, ir tarptautinis¹⁴. Globalus, nes teroristų išpuolių geografija per pastaruosius šiek tiek daugiau kaip dešimt metų (maždaug nuo šaltojo karo pabaigos) taip išsiplėtė, jog pasaulyje jau liko mažiau valstybių, nepatyrusių terorizmo, nei jį vienaip ar kitaip patyrusių. Tarptautinis, nes teroro aktus viename krašte rengia grupės žmonių, kurių gimtinės galbūt nutolusios per keletą tūkstančių kilometrų nuo teroristų išpuolio vietos, taip pat ir viena nuo kitos. Kaip teigiama JT Politikos darbo grupės ataskaitoje, „terorizmas vienoje valstybėje gali lengvai tapti grėsme regioninei taikai bei saugumui dėl persimetimo efektų, kaip smurtas prie pasienio ir pabėgėlių atsiradimas. Todėl yra sunku nubrėžti griežtas skirtis tarp vidinio ir tarptautinio terorizmo“¹⁵.

Vis dėlto procesai, kuriems veikiant terorizmas įgijo globalų, tarptautinį mastą, prasidėjo gerokai, bent keliais dešimtmečiais, anksčiau. Terorizmo plėtros pasaulyje pradžia galima būtų laikyti XX amžiaus septintąjį dešimtmetį, kai, be kita ko, buvo pradėti grobti civiliniai oro laineriai su juose esančiais keleiviais¹⁶. Kaip tik tuomet pasaulio bendrija pirmą kartą rimtai pasižiūrėjo į terorizmo keliamą grėsmę – per pusantro dešimtmečio (1963–1980 m.) JT priėmė 6 tarptautines konvencijas, skirtas

¹² JAV prezidentas George'as W. Bushas savo kalboje 2001 m. spalio 7 d., be kita ko, pasakė: „Kiekviena tauta turi pasirinkti. Šiame konflikte nėra neutralių zonų. Jei kuri vyriausybė remia nusikaltėlius ir nekaltų žmonių žudikus, ji pati tampa nusikaltėle ir žudike. Tuomet ji eis tuo vienišu keliu į savo pražūtį“. (*Every nation has a choice to make. In this conflict, there is no neutral ground. If any government sponsors the outlaws and killers of innocents, they have become outlaws and murderers, themselves. And they will take that lonely path at their own peril.*)

¹³ Valionis A., „International Response to Terrorist Threat: no Half Allies“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2002, Nr. 1 (9), p. 18.

¹⁴ Apie skirtį tarp tarptautinio, globalaus ir nacionalinio, regioninio terorizmo žr.: Aliboni Roberto, *Current Issues on Terrorism: Global vs. National Terrorism, State- vs. Terrorism- Violence*, Instituto Affari Internazionali, 2002.

¹⁵ *Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism*, 2002, http://www.un.dk/doc/A.57.0273_S.2002.875.pdf; <http://www.globalsecurity.org/security/library/report/2002/un-wrkg-grp-terrorism.htm>, 2004 11 11.

¹⁶ „South Asia Analysis Group“ skelbiamoje B. Raman analizėje pateikiami duomenys liudija dramatišką lėktuvų užgrobimų pagausėjimą septintojo dešimtmečio pabaigoje: jei 1948–1957 m. visame pasaulyje užfiksuota 15 lėktuvų užgrobimų, o 1958–1967 m. – 48, tai vien 1968 m. jų buvo 38, 1969 m. – net 82 – didžiausias užgrobimų skaičius per vienus metus. Per dešimtmetį, 1968–1977 m., buvo užgrobta 414 lėktuvų.

terorizmui pažaboti¹⁷. Tuo laikotarpiu taip pat buvo pasirašytos dvi regioninės konvencijos – Amerikos valstybių organizacijos konvencija *Convention to Prevent and Punish Acts of Terrorism Taking the Form of Crimes against Persons and Related Extortion that are of International Significance* (1971) ir Europos – *Convention on the Suppression of Terrorism* (1977)¹⁸. Deja, nei konvencijos, nei taikytos saugumo priemonės terorizmo grėsmės nesumažino. Priešingai – terorizmas tolydžio intensyvėjo, kol 2001 rudenį pasiekė neregėtą pagal aukų skaičių mastą.

2. Lietuva ir terorizmas: šiandieniniai iššūkiai ir grėsmės

2004 m. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius šiaandieninio terorizmo grėsmę Europai netgi palygino su fašizmo grėsme prieš Antrąjį pasaulinį karą. Jis taip pat perspėjo, kad kai kurios Europos valstybės dar nėra visiškai suvokusios terorizmo grėsmės apimtį¹⁹. Tad norint įvertinti terorizmo grėsmės apimtį suvokimo Lietuvoje bei pasirengimo dorotis su grėsmėmis lygį, būtina identifikuoti pačias grėsmes. Lietuvoje su terorizmu siejamos grėsmės įvardijamos bent keliuose Seimo, Vyriausybės bei kitų įgaliotų valstybės institucijų priimtuose dokumentuose.

Bene pagrindinis visuomenei prieinamas dokumentas, svarstantis tokio tipo grėsmes, yra 2002 m. gegužę priimta Nacionalinio saugumo strategija (NSS)²⁰. Joje išskirti du pagrindiniai saugumo aplinkai būdingi veiksniai, lemiantys saugumo politiką ir su ja susijusią darbotvarkę einamuoju laikotarpiu (iki strategijos peržiūros):

¹⁷ Šios konvencijos yra: 1. „Convention on Offences and Certain Other Acts Committed On Board Aircraft“ (Tokyo Convention“, 1963); 2. „Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft“ („Hague Convention“, 1970); 3. „Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation“ („Montreal Convention“, 1971); 4. „Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Internationally Protected Persons“ (1973); 5. „International Convention Against the Taking of Hostages“ („Hostages Convention“, 1979); 6. „Convention on the Physical Protection of Nuclear Material“ („Nuclear Materials Convention“, 1980). Per kitus du dešimtmečius buvo pasirašytos dar šešios kovai su terorizmu skirtos konvencijos: 7. „Protocol for the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation, supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation“ (1988); 8. „Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation“ (1988); 9. „Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf“ (1988); 10. „Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Detection“ (1991); 11. „International Convention for the Suppression of Terrorist Bombing“ (1997); 12. „International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism“ (1999).

¹⁸ Pastaroji 2003 m. gegužės 15 d. Strasbūre priimtu protokolu buvo iš dalies pakeista. Protokolą pasirašė 41 Europos Tarybos šalis narė, jį jau ratifikavo 7 valstybės.

¹⁹ Linkevičius L., „A Broader Concept of Security for the 21st Century“, kalba pasakyta 21-ajame tarptautiniame globalinio saugumo seminare Berlyne, 2004 m. gegužės 8 d.

²⁰ *Nacionalinio saugumo strategija*, patvirtinta LR Seimo 2002 m. gegužės 28 d., http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/Nacionalinio_saugumo_strategija_06_05.doc, 2004 11 15. Kaip numatoma Strategijos baigiamosiose nuostatose, „Nacionalinio saugumo strategijos rengimo, patvirtinimo, įgyvendinimo ir peržiūros tvarką bei procedūras nustato Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas“, priimtas dar 1996 metais ir ne kartą papildytas bei taisytas. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme dėmesio skiriama ir terorizmo prevencijai bei teroristų išpuolių sukeltų padarinių likvidavimui, tačiau ji nėra išplėtotą ir nuosekli, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=w&C2=228593>, 2004 11 15.

baigiamieji pasirengimo NATO ir ES narystei darbai bei atsakas į tarptautinio terorizmo iššūkį (1.5 punktas). Be to, tarp „artimiausių penkiolikos metų laikotarpį tarptautinei Lietuvos padėčiai didžiausią įtaką“ darysiančių veiksmų LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarime „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ tarptautinis terorizmas apskritai neminimas, o tik užsimenama apie „pasaulio saugumą ir stabilumą lemiančius veiksmus“ bei „netradicines, transnacionalines grėsmes“²¹.

Pažymėtina, kad transnacionalinio terorizmo plitimas NSS tiesiogiai siejamas su globalizacija (4.1 punktas), o pats „terorizmas kelia rimtą grėsmę pasaulio bendrijos – taigi ir Lietuvos – saugumui, tačiau Lietuvos Respublikai ši grėsmė yra daugiau išorinė. Vidaus situacija ir istorinė šalies patirtis nesudaro sąlygų formuotis plataus masto vidaus teroristinių struktūrų tinklui. Šis pavojus pirmiausia kyla iš užsienio (4.1.1 punktas). Vis dėlto pripažįstama, kad Lietuvos infrastruktūros, strateginiai bei užsienio šalių objektai „gali tapti potencialiu tarptautinio terorizmo taikiniu“ (4.1.1.1). Globalizacija nevienareikšmiškai vertinama ir LR VRM 2004–2006 m. strateginiame veiklos plėne, kuriame, be kita ko, pažymima, kad „globalizacija atneša ne tik teigiamų pokyčių visuomenės gyvenime. Ji sukelia ir tarptautinio terorizmo bei tarptautinio nusikalstamumo grėsmę“. Neigiamą globalizacijos poveikį netiesiogiai numato ir kitas dokumentas – 2004 m. spalio pabaigoje atnaujinta Lietuvos Respublikos karinė strategija, kurioje teigiama, kad „nė viena valstybė nėra visiškai apsaugota nuo tarptautinio terorizmo grėsmės“ ir konstatuojama, jog „netradicinių grėsmių kilimo tikimybė didėja“ (2.3 punktas).

Iš šių (pagrindinių) Lietuvoje priimtų kovai su terorizmu skirtų dokumentų, paskelbtų viešai, galima būtų susidaryti įspūdį, kad terorizmo globalumo (arba veikiau tarptautinio terorizmo, kaip globalizacijos padarinio) suvokimas yra išsąmonintas aukščiausiu (valstybiniu) lygiu. Tačiau gilesnė ir išsamesnė šių ir kitų dokumentų, kovos su terorizmu priemonių bei antiteroristinės retorikos analizė verčia skirtingai vertinti formaliai įvardijamą kompleksiską reiškinį, vadinamą terorizmu, ir realų jo esmės bei struktūros suvokimą, taip pat pasirengimą dorotis su jo keliamomis grėsmėmis.

Su terorizmu siejamos grėsmės, įvardijamos įvairiuose valstybiniuose dokumentuose, skirstytinos į su teroristų išpuoliais Lietuvos teritorijoje susijusias bei „tranzitines“ Lietuvos atžvilgiu grėsmes. „Tranzitinės“ yra tokios grėsmės, kurios gali lemti teroristų išpuolį ne Lietuvos teritorijoje. Tai teroristų rezidavimas Lietuvoje ar vykdymas per jos teritoriją, teroristų grupės subūrimas bei pats teroristų išpuolio planavimas Lietuvoje, neteisėtas išpuoliui reikalingų ginklų bei medžiagų įsigijimas bei surinkimas, sąskaitų Lietuvos bankuose turėjimas, kitų finansinių operacijų per Lietuvos finansų institucijas atlikimas. Taip jos skirstomos NSS (4.1.1.2 punktas) bei Karinėje strategijoje. VSD – pagrindinis terorizmo prevencijos vykdytojas – taip pat skiria teroro akto vietos bei teroristų tranzito koridorius aspektus²².

Oficialiai įvardytoms su terorizmu siejamoms realioms grėsmėms Lietuvai visų pirma priskiriamos su mirtinai pavojingų (radioaktyviųjų, biologinių bei cheminių) medžiagų neteisėtu panaudojimu susijusios bei imigracijos (tiek legalios, tiek nelegalios) keliamos grėsmės.

²¹ 2002 m. lapkričio 12 d. LR Seimo nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, p. 7, http://www.lrv.lt/strateginis/igal_strat.pdf, 2004 11 11.

²² Oficiali VSD svetainė, <http://www.vsd.lt/page=65>, 2004 11 14.

2.1. Medžiagos, tinkamos masinio poveikio ginklo gamybai

LR Seimo nutarime „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ konstatuojama, kad „visuotiniu pavojumi išlieka masinio naikinimo ginklų, jų dalių ir gamybos technologijų platinimas. Mokslo ir technologijų raida daro prieinamesnį cheminių, biologinių bei bakteriologinių ginklų. Dėl informacijos technologijų plėtotės didėja kibernetinės grėsmės. Itin didelį dėmesį demokratinė pasaulio bendrija, taigi ir Lietuva, turės skirti transnacionalinėms grėsmėms, visų pirma kovai su tarptautiniu terorizmu“²³.

Lietuvoje šio tipo grėsmės siejamos pirmiausia su radioaktyviosiomis medžiagomis, tinkamomis branduolinio ginklo, kurio taip nuožmiai siekia teroristai bei vadinaujamųjų šiurkščiųjų valstybių vyriausybės, kūrimu. Tokios grėsmės potencialiai yra globalinio pobūdžio, nes branduolinio terorizmo atveju padarinius pajustų ištisi regionai ar net žemynai²⁴. Tokia nuostata reiškia ir NSS, kur pažymima, kad „masinio naikinimo ginklų, jų sudedamųjų dalių ir gamybos technologijų nelegalus platinimas išlieka globaliniu pavojumi. Ypač kelia susirūpinimą nuolat didėjanti grupė šalių ir subjektų, turinčių ar siekiančių įsigyti šiuos ginklus, ir galimybė, jog branduoliniai, cheminiai ar biologiniai ginklai gali būti panaudoti kaip šantažo ar teroro priemonė“ (4.1.10 punktą).

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras L. Linkevičius teigė, kad naujasis priešas (tarptautiniai teroristai) nedvejodamas panaudotų masinio poveikio ginklus, jei tik prie jų prieitų. Esą tas priešas remiasi ne ideologija ar politika, bet neapykanta ir destrukcija²⁵. Tad Lietuvos atveju būtų galima daryti išvadą, kad radioaktyviųjų medžiagų neteisėtas panaudojimas yra valstybės lygiu suvokta ir įsisąmoninta grėsmė.

Statistika taip pat patvirtina, kad branduolinio kuro ir radioaktyviųjų atliekų saugumo užtikrinimas Lietuvoje tebekelia rūpesčių tiek tuo besirūpinantiems Lietuvos teisėsaugos ir teisėtvarkos organams, tiek pasaulio bendruomenei, atstovaujamai vyriausybinei, visuomeninei ir tarptautinių organizacijų. Monerėjaus tarptautinių studijų instituto Neplatinimo centras renka duomenis apie incidentus, susijusius su radioaktyviosiomis medžiagomis, užfiksuotus po 1991 metų²⁶. Per dešimtmetį užfiksuota apie pusšimtis tokių incidentų, kurie įvyko Lietuvoje arba kuriuose dalyvavo Lietuvos gyventojai²⁷. Daugiausia tai vagystės ir nelegalios prekybos atvejai. Nors negalima teigti, kad visi atvejai susiję išimtinai tik su Ignalinos AE, tačiau Lietuvos branduolinė jėgainė neabejotinai yra esminis veiksnys. Tai susiję tiek su branduoliniu kuru, tiek su jėgainės apsauga. Pavyzdžiui, Neplatinimo centro paskelbtoje studijoje „The Four Faces of Nuclear Terrorism“, be kita ko, pateikiamas faktas, kad 1992 metais Ignalinos AE techninis darbuotojas užkrėtė kompiuteriniu virusu jėgainės veik-

²³ LR Seimo nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, 2002 m. lapkričio 12 d., p. 11, http://www.lrv.lt/strateginis/igal_strat.pdf, 2004 11 11.

²⁴ Apie branduolinio terorizmo tikimybę žr.: Maerli Morten Bremer, *Nuclear Terrorism: Threats, Challenges and Responses*, The Norwegian Atlantic Committee: Security Policy Library, Nr. 8, 2002.

²⁵ Linkevičius L., „A Broader Concept of Security for the 21st Century“, kalba, pasakyta 21-ajame tarptautiniame globalinio saugumo problemoms skirtame seminare Berlyne 2004 m. gegužės 8 d.

²⁶ Branduolinės grėsmės iniciatyvos svetainė, <http://nti.org/db/nistrat/index.html>, 2004 11 15.

²⁷ Tarptautinės atominės energijos agentūros Nelegalaus gabenimo duomenų bazėje užfiksuota per 600 incidentų, kurių beveik 200 susiję su branduolinėmis medžiagomis.

lą kontroliuojančią sistemą²⁸. Nors ši veika nebuvo terorizmo atvejis, toks jėgaines pažeidžiamumas studijos autoriams leidžia daryti prielaidą, kad teroristai (autorijų siejami su „Al-Qaeda“) galėtų siekti pasinaudoti šia silpna saugumo požiūriu grandimi tiek Ignalinos, tiek kitose branduolinėse jėgainėse. Tiesa, incidentų su radioaktyviosiomis medžiagomis daugiausia buvo Centrinėje ir Rytų Europoje 1995–1997 metais. Galima būtų viltis, kad Lietuvai, padedamai užsienio valstybių, pirmiausia JAV, pavyko sugriežtinti tokių medžiagų kontrolę ir užtikrinti jų saugumą. Vis dėlto radioaktyviųjų medžiagų kontrabandos iš buvusios SSRS teritorijos atvejų tebeprisitaiko.

Medžiagų, tinkamų branduolinio ginklo gamybai, kontrolė ir saugumas yra itin jautri visuotinė problema – būtent šioje srityje tarptautinis terorizmas bei vadinamųjų šurkščiuųjų valstybių vyriausybės galėtų rasti (o gal jau ir yra radusios) bendrų interesų ir siekti suvienyti savo pastangas, kad įsigytų, o vėliau ir panaudotų tokio tipo ginklus. Jau vien dėl to, kad jos teritorijoje esama radioaktyviųjų medžiagų, Lietuva gali tapti savotiška teroristų „ganykla“, plotu, kuriame jie gali siekti įsigyti branduolinio ginklo gamybai reikalingų medžiagų. Be to, Lietuva gali tapti tokių medžiagų gabenimo koridoriumi²⁹. Ir vis dėlto tokia tikimybė, nors teoriškai pagrįsta, iš tikrųjų yra gana menka. Atrodo, kad įgyvendinamos priemonės (sienų kontrolė, fizinė ir kitokia Ignalinos AE bei panaudoto kuro apsauga) yra vis efektyvesnės, vis labiau atitolina (jei ne apskritai panaikina) su branduoliniu terorizmu susijusių incidentų galimybę tiek pačioje Lietuvoje, tiek už jos ribų, bet panaudojant jos teritorijoje išgytas radioaktyviasias medžiagas. Todėl įžvelgti terorizmo grėsmę šioje srityje būtų perdėtas bauginimasis. Kita vertus, tai visai nereiškia, kad radioaktyviųjų medžiagų kontrolė ir saugumas Lietuvoje neturėtų būti nuolat tobulinami. Nesenas faktas, kai 2002 m. sausio mėnesį Baltarusijos saugumo organai paskelbė sulaukę prekeivius radioaktyviosiomis medžiagomis, primena apie grėsmių, susijusių su neteisėtu tokių medžiagų įsigijimu ir disponavimu, realumą. Tačiau BBC pranešime tarp neįvardytų radioaktyviųjų medžiagų kilmės šalių minima ir Lietuva³⁰.

2.2. Migracija

Terorizmo grėsmė Lietuvai oficialiuose dokumentuose įžvelgiama ir visiškai kitoje srityje – socialinėje. Čia visų pirma omenyje turimi migracijos keliama iššūkiai³¹. Lietuvos kontekste tai reiškia imigrantus ir kitus užsienio valstybių piliečius, į Lietuvos Respublikos teritoriją patekusius tiek legaliai, tiek nelegaliai. Užsienio piliečių padėtį Lietuvos teritorijoje reglamentuoja *Lietuvos Respublikos įstatymas*

²⁸ *The Four Faces of Nuclear Terrorism, Monterey*, Tarptautinių studijų instituto Neplatinimo centras, 2004, <http://cns.miis.edu/pubs/books/pdfs/4faces.pdf>, 2004 11 08.

²⁹ Siekdama to išvengti, Lietuva paskelbė besiuimanti priemonių, kad „prekių, kurios, kaip spėjama, skirtos panaudoti teroristinėje veikloje (kaip sprogmenys, ginkluotė, biologinės, cheminės ir branduolinės medžiagos), judėjimo kontrolė būtų sugriežtinta siekiant neleisti joms patekti į Lietuvą ir keliauti tranzitu per Lietuvos teritoriją“ (LR URM informacija, *Activities of Lithuania to combat terrorism*, 2001 m. gruodis, http://www.urm.lt/data/4/EF1112134220_FactSheet.pdf).

³⁰ BBCOnline, *Uranium seized in Belarus*, 2002 m. sausio 17 d. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/1765177.stm>, 2004 11 11.

³¹ *Nacionalinio saugumo strategijoje* ši grėsmė apibrėžiama taip: „Nekontroliuojama migracija yra iššūkis nacionaliniam saugumui, nors šiuo metu Lietuvos Respublika nėra pagrindinis migracijos srauto taikynys. Nevaldoma migracijos banga, galinti iškilti kaip regioninių konfliktų pasekmė, gali virsti destabilizuojančiu veiksniu visai Europai ir kartu sukelti pavojų Lietuvos Respublikos interesams“ (4.1.11 punktą).

dėl užsieniečių teisinės padėties, priimtas 2004 m. balandžio 29 d. Tačiau jame terorizmas ar su migracija susijusios jo grėsmės nėra netgi paminėti. Tai nebūtinai yra įstatymo trūkumas, bet jei atskirai neskiriama dėmesio terorizmo prevencijai migracijos srityje, šiame įstatyme globaliniai procesai ir negalėjo atsispindėti. Beje, VSD, nagrinėjant įstatymo projektą, pareiškė daug pastabų būtent dėl terorizmo prevencijos. Dauguma jų buvo priimtos. Taip buvo pašalintos apmaudžios įstatymo spragos, priešingu atveju nepageidaujami (tarp jų ir su tarptautiniu terorizmu susiję) asmenys būtų galėję tuo piktnaudžiauti.

Užsienio šalių piliečiai, atvykę į Lietuvą iš link terorizmą „eksportuojančių“ kraštų stovyklos gravituojančių valstybių, skirstytini į dvi kategorijas – legaliai atvykusius ir gyvenančius bei nelegalius migrantus. Pirmosios kategorijos didžiąją dalį sudaro arabai ir kiti musulmonai³², o antrosios pastaruoju metu absoliuti dauguma yra čečėnai, nors dar iki 2000 metų daugiau kaip pusė Lietuvos Respublikos teritorijoje sulaikytų nelegaliai čia esančių asmenų buvo atvykę iš trijų musulmoniškų valstybių – Afganistano, Pakistano ir Bangladešo (51 proc. visų sulaikytų nelegaliai Lietuvos Respublikos sieną perėjusių asmenų)³³.

Šiame etape nepageidaujamiems asmenims realiai įmanoma užkirsti kelią į Lietuvos visuomenę – kol renkama informacija ir tikrinami duomenys, Užsieniečių registracijos centre Pabradėje esantys „nelegaliai“ laikomi praktiškai izoliuoti, o jei turima kompromituojančios informacijos, jie nedelsiant išsiunčiami iš šalies³⁴. Antrasis etapas, kai suteikiamas konvencinio ar humanitarinio pabėgėlio statusas, jau yra skirtas integravimosi į Lietuvos visuomenę procesui, pabėgėliui suteikiama judėjimo bei veikimo laisvė.

Legaliai į Lietuvą patekę užsienio valstybių piliečiai nepajunta „informacijos apie juos rinkimo ir duomenų tikrinimo“ etapo. Būdami Lietuvoje legaliai tokie asmenys jau nuo savo atvykimo momento gali nekludomai veikti pavieniui bei formaliose ir neformaliose organizacijose. Pavyzdžiui, Lietuvos mečetėse jau yra pasitaikę religinio ekstremizmo, skleidžiamo legaliai Lietuvoje gyvenančių iš musulmoniškų kraštų atvykusių asmenų, apraiškų, nors to terorizmu ar terorizmo propagavimu pavadinti dar negalima.

Artimieji Rytai jau daugiau nei pusę amžiaus yra paženklininti terorizmo – susiję tiek su jo eksportu, tiek su importu. Čečėnija, kurioje antikolonijinis ir pilietinis karas jau bemaž dešimtmetį yra sumišęs su teroristine veikla, prieš keletą metų papildė terorizmą eksportuojančių kraštų stovyklą. Tiek Artimuosiuose Rytuose, tiek Čečėnijoje terorizmas neretai turi religinį atspalvį. Ideologija, simpatija ir neapykanta, kaip sudeamosios individų tapatybės dalys, šiems migruojant, taip pat perkeliamos į naują geografinę, kartu ir į kultūrinę erdvę. Todėl tarp į Lietuvą nelegaliai atvykusių čečėnų jau yra buvę atvirai su radikaliomis čečėnų frakcijomis (vadinamomis bendru *vahabitų* pavadinimu) besitapatinančių asmenų, tarp kurių galėjo būti ir aktyvių teroristų³⁵.

³² *Migracijos procesų raida ir tendencijos Lietuvos Respublikoje* (2000–2003 m.), Migracijos departamento prie LR VRM svetainė, <http://www.migracija.lt/>.

³³ Užsieniečių registracijos centro Pabradėje informacija, http://www.pasienis.lt/units/r_urc.htm, 2002 10 20.

³⁴ Savo veiklą 1997 metais pradėjęs Užsieniečių registracijos centras vien 1997–1999 metais iš Lietuvos išsiuntė 2008 užsieniečius. Žr.: Užsieniečių registracijos centro Pabradėje informacija, http://www.pasienis.lt/units/r_urc.htm, 2002 10 20. Kaip pripažino VSD, kai kurie iš išsiųstųjų asmenų buvo įtarti ryšiais su teroristais, BNS, 2004 m. birželio 15 d.

³⁵ Apie tai skelbta Lietuvos spaudoje. Užsieniečių registracijos centro Pabradėje vadovybė dar 2002 metais taip pat patvirtino, kad kai kurie centro „inamiai“ atvirai tapatinasi su vahabitais.

Musulmonai visame pasaulyje linkę atjausti skriaudžiamus, vargstančius, tačiau kovojančius bendratikius, jiems simpatizuoti ar net tariamai arba iš tikrųjų su jais tapatintis. Lietuvos musulmonai nėra išimtis, o jų ryšiai su Rusijos (taip pat ir Čėčenijos) musulmonų organizacijomis kelia dar daugiau nuogastavimų dėl galimos radikalų čėčenų veiklos Lietuvoje. Lietuvos politikų bei visuomenės solidarumas su kovojančia čėčenų tauta, pasireiškiantis moraliniu palaikymu, palankiomis sąlygomis gali virsti materialinės bei fizinės pagalbos siūlymu. Nors Lietuvoje religiniu požiūriu angažuotų (ir potencialiai politiškai aktyvių) musulmonų (tiek vietinių, tiek atvykėlių) yra ne daugiau kaip 500, galimybių verbuoti į čėčenų radikalų „superdžihadą“ yra. Tokio tipo grėsmės priskirtinos „tranzitinėms“, taigi tiesioginio pavojaus Lietuvos valstybei ar visuomenei nekelia. Tačiau iškilus tokio tipo faktui į viešumą, pasekmės būtų nepalankios Lietuvos kaip valstybės, aktyvios šalių, kovojančių su terorizmu, koalicijos dalyvės, įvaizdžiui.

Daugėjant asmenų, kilusių iš skirtingų kultūrų kraštų, ir pati Lietuvos visuomenė tampa pakantesnė nuomonių pliuralizmui, darosi liberalesnė. Vienas iš tokio pliuralizmo aspektų yra radikalizmo bei ekstremizmo (taip pat ir religinio) išryškėjimas. Tai liudija nesenas olandų menininko žmogžudystės atvejis ir po to buvę padėgimai bei policijos reidai. Tačiau kol kas Lietuva dar toli gražu nepatiria tikrųjų imigracijos iššūkių – dar nepasiekta kritinė imigrantų skaičiaus riba, kad jie, viena vertus, jau galėtų būti teroristų organizacijų ar tinklų dalis, kita vertus, taip ryškiai nebeišsiskirtų iš vietos gyventojų, visuomenės³⁶. Vis dėlto Lietuvai tapus ES nare bei besirengiant po kelerių metų prisijungti prie Šengeno sutarties, žmonių, kurie galėtų, jei ne patys aktyviai dalyvauti teroristiniuose veiksmuose, tai bent teikti moralinę, logistinę ar net finansinę pagalbą teroristams, tikriausiai daugės.

³⁶ Nuo 1997 m. prieglobsčio Lietuvoje prašė pustrėčio tūkstančio asmenų. Konvencinio pabėgėlio statusą yra gavę vos 70 asmenų, kurių dauguma jau išvyko iš Lietuvos. Humanitarinio pabėgėlio statusas suteiktas apie 900 kartų (kai kuriems asmenims statusą atnaujinant kelis kartus). Žr.: Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos Vilniaus skyriaus ir Migracijos departamento prie LR VRM duomenys, http://www.migracija.lt/MDEN/Statistics/uzs_pras_1997_2003.htm; <http://www.migracija.lt/MDEN/Statistics/spr1997-2003.htm>, 2004 11 08.

Legaliai Lietuvoje nuolat gyvena apie 30 000 užsieniečių: 2003 m. pabaigoje Lietuvos Respublikoje nuolat gyveno 27 905 užsieniečiai (2002 m. pabaigoje – 25 109 užsieniečiai). Daugiausia jų yra Rusijos piliečiai (12 425 asmenys, 2002 m. – 11 736), Baltarusijos (2 007 asmenys, 2002 m. – 1 758), Ukrainos piliečių (1 413 asmenų, 2002 m. – 1 241) ir asmenų be pilietybės (7 917, 2002 m. – 9 033). Tarp nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje užsieniečių Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai sudaro 0,53 proc. 2003 metų pabaigoje Lietuvos Respublikoje laikinai gyveno 4 833 užsieniečiai (2002 m. pabaigoje – 5 361 užsienietis), tarp jų Rusijos Federacijos piliečių – 1 051 (2002 m. – 1 300), Ukrainos – 444 (2002 m. – 699), Baltarusijos Respublikos – 578 (2002 m. – 589), JAV – 289 (2002 m. – 321). Tarp laikinai gyvenančių Lietuvos Respublikoje užsieniečių Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai sudaro 19,2 proc. (2002 metais – 15,4 proc.).

Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis, pastaruosius septynerius metus (nuo 1997 m.) Lietuvoje kiekvienais metais gyvena apie 200 studentų iš musulmoniškų kraštų. Antra tiek musulmoniškų valstybių piliečių arba natūralizuotų buvusių šių valstybių piliečių nuolat gyvena ir dirba Lietuvoje. Taigi Lietuvoje gyvenančių Azijos šalių (tapatinamų su tarptautinio terorizmo eksportuotojais arba potencialių tarptautinio terorizmo eksportuotojų) piliečių ar iš tų šalių kilusių asmenų skaičius vargu ar siekia 1 000, nors tikslų duomenų nepateikia nei Statistikos, nei Migracijos departamentas.

2.3. Tiesioginio išpuolio tikimybė

Nagrinėdamas potencialią terorizmo grėsmę Suomijai Archeris teigia, jog „tam, kad būtų įvykdytas teroristų išpuolis, reikalingos galimybės bei motyvas“³⁷. Taigi kokia tikimybė, kad gali būti įvykdytas teroristų išpuolis Lietuvoje?

2.3.1. Galimybės

Galimybės – tai žmogiškieji, finansiniai bei materialiniai ištekliai. Kaip jau minėta, imigrantų ar kitų užsienio valstybių piliečių suplanuoto ir įvykdyto teroristų išpuolio tikimybė Lietuvoje yra menka pirmiausia dėl mažo tokia veikla norinčių ir galinčių užsiimti žmonių skaičiaus. Lietuvoje nėra radikaliai nusiteikusių politiškai motyvuotų organizacijų ar neformalių grupuočių. Tai, žinoma, nereiškia, kad nėra į neteisėtą prievartą linkusių pavienių asmenų, kurie savo veiksmus galėtų teisinti politiniais motyvais.

Kaip minėta įvadinėje dalyje kalbant apie terorizmo grėsmę, šiandien pasaulyje ji siejama su viena padidintos rizikos grupe – musulmonais. Musulmonų ekstremistai yra atsakingi už daugelį visų per pastarąjį dešimtmetį įvykdytų teroristų išpuolių ir jų aukų, juos dažniausiai aptaria žiniasklaida, jais labiausiai domisi ekspertai, tiek teoretikai, tiek praktikai. Tačiau būtų neteisinga nuolat kaltinti visą grupę, o ignoruoti jos viduje esančias radikalias apraiškas būtų klaidinga ir rizikinga. Vis dėlto musulmonų bendruomenė Lietuvoje tebėra nykštukinė, palyginti kad ir su gyvenančiomis Suomijoje ar Lenkijoje, be to, nevienalytė. Ir nors ji marginalizuota ir vietos žiniasklaidoje bei visuomenėje neigiamai apibūdinama, socialinės įtampos tarp vietinių (ne musulmonų) daugumos ir atvykėlių bei atsivertėlių musulmonų mažumos, būdingos daugeliui ES valstybių narių, Lietuvoje dar nėra net apraiškų. Lietuvos piliečių atsivertimo į islamą atvejų gausėjimas kol kas taip pat nekelia didesnio susirūpinimo – daugelis iš atsivertusiųjų (tokių esama apie 40) yra arba moterys, arba asmenys, nuolat gyvenantys už Lietuvos ribų³⁸. Be to, kiek galima spręsti iš jų viešų kalbų internete, jie neturi ekstremistinių polinkių, projektuojamų į politinę erdvę. Tad dėl musulmonų Lietuvai kylančios terorizmo grėsmės, skirtingai nuo daugelio ES šalių, tebėra arba „tranzitinės“, arba hipotetinės. Kita vertus, dėl menkos Lietuvos gyventojų ir musulmonų interakcijos trūksta adekvataus islamo, kaip tikėjimo ir religinės praktikos, bei musulmonų, kaip realių įvairialypių visuomenių ir kultūrų atstovų, supratimo.

Tokia pat menka ir vietinių ne musulmonų terorizmo tikimybė. Krikščionių ir kitokios religinės bendruomenės neskleidžia nei mesianizmo ar apokalipsinių, nei politiškai motyvuotų idėjų. Tarp nereliginių organizacijų tik sąlygiškai kraštutiniam dešiniajam sparnui atstovaujančios kelios organizacijos yra potencialios „tvarkos drumstėjos“. Tačiau ir šių organizacijų veikla kol kas apsiriboja smulkiais viešosios

³⁷ Archer T., *International Terrorism and Finland*, The Finnish Institute of International Affairs Report 7, 2004, p. 39.

³⁸ Iš internetinio forumo islamiškoje svetainėje lietuvių kalba <http://www.islamas.lt> susidaro įspūdis, kad daug lietuvių musulmonų šiuo metu gyvena Jungtinėje Karalystėje. Pati svetainė administruojama taip pat ten gyvenančios į islamą atsivertusios lietuvis.

tvarkos pažeidimais, tokiais kaip chuliganizmas ar tautinės arba rasinės neapykantos kurstymas savų renginių metu bei per savąją spaudą. Šių organizacijų veiklą nuolat stebi teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijos, todėl galima būtų tikėtis, kad iš čia kylančioms grėsmėms nebus leista peraugti į realias terorizmo grėsmes.

Neturint žmonių (arba turint labai mažai – fašistinės pakraipos vietinės organizacijos), finansinių išteklių klausimas iš dalies tampa beprasmiškas – jų paprasčiausiai nėra kam naudoti. Tačiau vienas aspektas vis dėlto svarbus – pinigų plovimas ir bankinės operacijos teroristinei veiklai finansuoti. Tokiu atveju visai nebūtina, kad teroristai fiziškai gyventų Lietuvoje ar planuotų surengti išpuolį jos teritorijoje – jie paprasčiausiai galėtų pasinaudoti Lietuvos verslo ir bankų ar net kriminalinėmis finansų struktūromis savo tikslams už Lietuvos ribų įgyvendinti. Kaip pripažino VSD generalinis direktorius, kriminalinių elementų ir teroristų verslo, taip pat finansinių ryšių jau apčiuopta ir Lietuvoje. Tačiau jis kartu leido suprasti, kad tuos ryšius skatina abipusės ekonominės naudos paieškos, o ne koks nors bendras politinis siekis³⁹. Todėl su pinigų, reikalingų teroristų tikslams, plovimu susijusios grėsmės yra daugiau „tranzitinės“.

O kalbant apie materialinius išteklius, situacija Lietuvoje taip pat nėra palanki terorizmo plėtrai. Ginklų, šaudmenų bei sprogmenų kontrolė Lietuvoje, kiek galima spręsti iš viešai skelbiamų faktų, yra gana efektyvi. Vadinamųjų „laisvų“, juodojoje rinkoje parduodamų, ginklų yra nedaug. Ir nors yra pasitaikę ginklų bei sprogmenų vagysčių iš karinių dalinių, jos labai retos, be to, greitai išaiškinamos. Vis dėlto aktyviai ginklų ar sprogmenų įsigyti siekiančiam asmeniui tai padaryti nebūtų itin sunku – pirmaisiais nepriklausomybės metais įvykusių automobilių sprogdimų (tiesa, susijusių su nusikalstamų grupuočių tarpusavio vaidais) srautas liudija, kad sprogmenys valstybėje yra prieinami.

2.3.2. Motyvas

Vis dėlto už žmogiškuosius, finansinius bei materialinius išteklius yra svarbesnė motyvacija. Kas ir kodėl galėtų norėti įvykdyti išpuolį Lietuvoje arba prieš jos interesus užsienyje? Kaip jau buvo minėta, tarp Lietuvos gyventojų (tiek vietinių, tiek atvykėlių) teroristų išpuoliui motyvuotų asmenų vargu ar yra. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad nėra kai kurių teroristų organizacijų veiksams pritariančių. VSD generalinis direktorius ne kartą yra pripažinęs, kad „yra užfiksuota netiesioginių Lietuvos piliečių ar Lietuvoje gyvenančių užsienio piliečių kontaktų su tarptautiniais teroristais“⁴⁰.

Be to, NSS kalbama apie „socialinį terorizmą“ – „tokio teroro aktai gali būti nukreipti prieš atskiras valstybines ar privačias įstaigas, kurių veiklą tam tikros visuomenės grupės sieja su savo blogėjančia socialine padėtimi“ (4.1.1.2.2 punktas). Būtų galima kvestionuoti tokio pobūdžio prievartos ir smurto priskyrimą terorizmui. Lygiai taip pat abejotina, ar teisingai antiglobalistinių judėjimų veikla, kai veiksmai pateisinami kova su globalizacija ar aplinkos tarša, vadinama specifiniu teroriz-

³⁹ BNS, 2004 m. birželio 15 d., t. p. žr. VSD generalinio direktoriaus A. Pociaus atsakymus interviu *Kauno diena*: Jurgelaitis Remigijus, „Musulmonams brukamas priešiškos Lietuvos įvaizdis“, *Kauno diena*, 2004 m. liepos 27 d., <http://www.kaunodiena.lt/lt/?id=6&aid=20833>, 2004 11 15.

⁴⁰ BNS, 2004 m. birželio 15 d., t. p. žr. VSD generalinio direktoriaus A. Pociaus atsakymus interviu *Kauno diena*: Jurgelaitis Remigijus, „Musulmonams brukamas priešiškos Lietuvos įvaizdis“, *Kauno diena*, 2004 m. liepos 27 d., <http://www.kaunodiena.lt/lt/?id=6&aid=20833>, 2004 11 15.

mu (4.1.1.2.3 punktas). Terorizmo Lietuvoje apibrėžimas (arba, tiksliau, tai, kad jo nėra), kaip bus parodyta toliau, yra bene silpniausia terorizmo prevencijos grandis.

Apibendrinant socialinio pobūdžio terorizmo grėsmes galima sutikti su 2003 metų Nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaitoje daroma išvada, kad „dabartinė Lietuvos politinė, socialinė ekonominė, tautinė situacija ir istorinė šalies patirtis nesudaro sąlygų, kuriomis galėtų susiformuoti plataus masto grėsmingas vidaus teroristų grupuočių tinklas. Tačiau terorizmo grėsmę šalyje gali padidinti politinio ekstremizmo apraiškos, ryškėjantis socialinis ekonominis susiskirstymas“⁴¹.

Vis dėlto Lietuvos ir jos institucijų kovos su terorizmu veiksmai patenka į pasaulio musulmonų žiniasklaidos dėmesio orbitą. Antai 2004 m. liepos pabaigoje islamiškame žinių portale buvo išspausdintas pranešimas apie neva Vilniaus mečetėse Lietuvos policijos darytus reidus, kurių metu ieškota nelegalios literatūros ir suimti keli terorizmu įtariami asmenys⁴². „Kauno dienos“ kalbinti Lietuvos valstybės institucijų atstovai pranešimą paneigė kaip dezinformaciją, neturinčią jokio realaus pagrindo⁴³. Šio straipsnio autoriaus kalbinti Lietuvos musulmonų sunitų dvasinio centro – muftijato Vilniuje vadovas Lietuvos musulmonų sunitų muftijus Ramazanas Krinickis bei centro (kuris yra ir maldos vieta) lankytojai teigė apie tai nieko negirdėję. Krinickis sakė žinąs apie neoficialias imigrantų maldos patalpas viename iš miegamųjų Vilniaus rajonų, bet neturįs jokios informacijos apie ten galėjusią vykti kratą.

Kitas atvejis, netiesiogiai liudijantis grėsmių, susijusių su tarptautiniu terorizmu, augimą, yra pačioje 2004 m. spalio mėnesio pabaigoje Skandinavijos bei Baltijos šalių žiniasklaidos sukeltas ažiotažas dėl galimo teroristų išpuolio Latvijoje. Tai kol kas yra bene vienintelis atvejis, kai apie tariamai realią išpuolio grėsmę Baltijos valstybėse sužinojo visuomenė⁴⁴. Latvijos prezidentė nedelsdama sušaukė Latvijos nacionalinės saugumo tarybos posėdį padėčiai aptarti. Informacijos šaltinis esą buvęs Estijoje sulaikytas su radikalia Irano remiamu Irako kurdų grupuote „Ansar al-Islam“ siejamas asmuo. Tačiau, remiantis prieštarais pranešimais, Estijos teisėsaugos pareigūnai paneigė žiniasklaidos pranešimus kaip „akivaizdų žiniasklaidos priemonių sukeltą triukšmą“⁴⁵.

Lietuva žiniasklaidos pranešimuose, aptariančiuose susiklosčiusią padėtį, nebuvo minima nei kaip grėsmės objektas, nei kaip nors kitaip su šia informacija susijusi šalis. Vis dėlto Lietuvos saugumo bei teisėsaugos tarnybos suskubo padaryti oficialius pareiškimus – dar lapkričio 1 d. VSD paskelbė, kad, nepaisant pranešimų, „nėra jokių duomenų, kurie patvirtintų realią terorizmo grėsmę“⁴⁶. Kad teroristų išpuolio grėsmė nėra padidėjusi, tą pačią dieną patikino ir JAV pozicijai atstovaujantis šios šalies ambasadorius Lietuvoje.

Latvijos VRM atstovai pranešė, kad terorizmu grasinę asmenys išaiškinti ir neutralizuoti⁴⁷. Tačiau taip ir liko neaišku, ar teroristų išpuolio grėsmė buvo reali, ar vis dėlto įsiau drinusios žiniasklaidos išpūsta.

⁴¹ 2003 metų nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaita, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=32820&p_int_tv_id=733&p_org=0, 2004 11 15.

⁴² Ahmed D., „Lithuanian Muslims Fearful After “Terror” Arrests“, *IslamOnline*, 2004 m. liepos 22 d., <http://islamonline.net/English/News/2004-07/22/article01.shtml>, 2004 11 15.

⁴³ Jurgelaitis R., „Musulmonams brukamas priešiškos Lietuvos įvaizdis“, *Kauno diena*, 2004 m. liepos 27 d., <http://www.kaunodiena.lt/lt/?id=6&aid=20833>, 2004 11 15.

⁴⁴ BBCOnline, 2004 m. lapkričio 1 d., BNS, 2004 m. lapkričio 1, 2, 9 d. pranešimai.

⁴⁵ Estijos saugumo policijos komisaro Henno Kuurmanno žodžiai, BNS, 2004 m. lapkričio 2 d.

⁴⁶ Lietuvos VSD atstovo spaudai Vytauto Makausko žodžiai, BNS, 2004 m. lapkričio 1 d.

⁴⁷ BNS, 2004 m. lapkričio 9 d.

3. Pasirengimas dorotis su tarptautinio terorizmo keliamomis grėsmėmis

3.1. Lietuva pasaulyje: tarptautinis bendradarbiavimas

2001 metų rudenį Europa lyg atbudo, kai paaiškėjo, kad teroristų tinklas senajame žemyne yra ne tik tankiai jį apraizgęs, bet dar ir labai rafinuotas bei ištobulintas. Prasidėjo sekimas, masiniai areštai⁴⁸ (beveik kas savaitę vienoje ar kitoje Europos šalyje areštuojami su terorizmu tiesiogiai susiję asmenys, policija aptinka sprogmenų ir ginklų slėptuvių), o po jų – teismai, ištrėmimas, vaikomos religinės ir labdaros organizacijos, išaldomi finansiniai ištekliai ir pan. Visa tai vainikavo nemažai įstatymų, skirtų kovai su terorizmu tiek konkrečių valstybių viduje, tiek tarptautiniu lygmeniu organizuoti. Šios priemonės vienaip ar kitaip palietė ir vis dar veikia praktiškai visus maždaug 20 mln. Europos musulmonų.

Pasinaudojant anksčiau pateikta metafora, neabejotinai galima teigti, jog Lietuva nėra sąmoningų terorizmo eksportuotojų stovyklos narė. Priešingai – ji visu savo politiniu kūnu ir širdimi prisiekia ištikimybę su importu (t. y. tarptautiniu terorizmu) kovojančiai stovyklai ir jos flagmanui – JAV ir visomis savo išgalėmis tą ištikimybę nuolatos demonstruoja. Tai vienareikšmiškai suformuluota ir NSS: „Lietuvos Respublika ir toliau teiks politinę ir praktinę paramą antiteroristinei kampanijai, vadovaujamai Jungtinių Amerikos Valstijų, tapusių teroristų išpuolių 2001 m. rugsėjo 11 d. taikiniu“ (6.1.1.4 punktas). Tačiau dėl ribotų išteklių ir galimybių tarptautiniu lygmeniu tai pasireiškia daugiausia retorinėmis bei formaliomis (diplomatinėmis) formomis⁴⁹.

Nacionalinėje saugumo strategijoje suponuojama (ypač 4.1.1 punkte), kad Lietuva iš principo negali tapti terorizmo eksportuotojų stovyklos nare, t. y. terorizmo ideologijos skleidėju ir teroristų, o juo labiau jų organizacijų prieglobsčio šalimi. Šiuo požiūriu Lietuva pasauliui nekelia nė menkiausios potencialios grėsmės. Vis dėlto, kaip jau buvo pažymėta, Lietuva teoriškai gali tapti terorizmo taikiniu ir auka, t. y. tarptautinio terorizmo importuotoja. Todėl pasirengimas dorotis su tarptautinio terorizmo keliamomis grėsmėmis turėtų būti vienas iš valstybės saugumo ir stabilumo užtikrinimo prioritetų.

⁴⁸ Rolando Jacquardo, Tarptautinės terorizmo observatorijos prezidento, teigimu, vien per mažiau nei metus nuo 2001 metų rugsėjo Europoje buvo suimta daugiau kaip 200 asmenų, įtartų ryšiais su teroristais. Walt V., „Terrorists“ spread all over Europe“, *USA Today*, 2002 m. liepos 21 d., http://www.usatoday.com/news/world/2002-07-21-alqaeda_x.htm, 2004 11 08.

⁴⁹ Žr. LR Prezidento Valdo Adamkaus kalbas, LR URM, LR KAM bei LR atstovų tarptautinėse organizacijose pareiškimus ir bendrus komunikatus, pasirašytus Lietuvos pareigūnų, http://www.lt-mission-eu.be/MissionNATO/current/lithuania_reacts_to_the_september_11_terror_acts.html, 2004 11 15.

Konkrečių praktinių veikslių lygmeniu Lietuvos indėlis, deja, yra kuklus: be leidimo naudotis visa Lietuvai prieinama informacija, savo teritorija ir oro erdve, Lietuva tegalėjo pasiūlyti tuziną karo medikų bei porą šimtų karių, kurie dalyvautų vadinamosiose kovos su terorizmu operacijose Afganistane bei Irake. Vyriausybė iš rezervo fondo per pastaruosius trejus metus skyrė kelis šimtus tūkstančių litų atstatymo darbams antiteroristinių operacijų regionuose (Afganistane bei Irake).

Lietuva ne kartą yra deklaravusi, kad yra pasiryžusi kovoti su tarptautiniu terorizmu. Vienas iš praktinių žingsnių ir tokio ryžto išraiška yra visų 12 JT kovos su terorizmu konvencijų ratifikavimas. Paskutinę jų – *Tarptautinę konvenciją dėl kovos su teroristu vykdomais sprogdinimais* – LR Seimas ratifikavo 2003 m. gruodį.

Bene labiausiai matoma ir akcentuojama praktinio tarptautinio bendradarbiavimo kovoje su terorizmu išraiška yra Lietuvos karių dalyvavimas tarptautinėse misijose Afganistane ir Irake, kurios dažniausiai įvardijamos kaip antiteroristinės operacijos. Karinėje strategijoje patvirtinamas Lietuvos ryžtas bei įsipareigojimas prisidėti prie „tarptautinių NATO, Europos Sąjungos, JT, ESBO bei šių organizacijų tikslus įgyvendinančių *ad hoc* koalicijų vadovaujamų operacijų. <...> Lietuvos kariuomenė dalyvaus prevenciniuose veiksniuose prieš terorizmo šaltinius, siekiant sustabdyti terorizmo plitimą“ (4.4 punktą). Tai numato ir prieš porą metų priimtas LR Seimo nutarimas „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“: „NATO taikos misijose Lietuva dalyvaus aktyviai, pagal realias išgales, pirmiausia geriau pažįstamuose regionuose, kuriuose Lietuva jau turi tokios veiklos patirtį“⁵⁰.

2004 m. vasaros pabaigoje – rudens pradžioje po pakeitimų ir pakartotinių svarstymų buvo pratęstas Lietuvos karinių dalinių dalyvavimo tarptautinėse misijose terminas. Numatyta, kad iš viso misijose daugiausia galės dalyvauti 330 karių, iš jų 70 – Afganistane, 120 – Irake. LR KAM bene vienintelė valstybės institucija, siekianti, kad Lietuvos kariai kuo ilgiau dalyvautų tarptautinėse operacijose. Tuometis krašto apsaugos ministras L. Linkevičius praktiškai visas dabartines misijas vadino antiteroristinėmis ir Lietuvos karių dalyvavimo jose būtinumą pirmiausia grindė Lietuvos įsipareigojimais aktyviai dalyvauti tarptautinėje antiteroristinėje kampanijoje, vadovaujamoje JAV. Tiesa, krašto apsaugos sistemoje terorizmas nėra kaip nors apibrėžiamas, tad jo samprata yra labai lanksti ir liberali, be to, siejama su JAV užsienio politika. Tai kelia papildomų keblumų. Pavyzdžiui, klausimas, ar ginkluotas pasipriešinimas okupuojančioms karinėms pajėgoms traktuotinas kaip terorizmas. Konkrečiai ar afganų bei irakiečių kova su JAV ir jos sąjungininkių ginkluotosiomis pajėgomis, dislokuotomis tose šalyse, yra terorizmas? Krašto apsaugos sistemoje atsakymas į šį klausimą yra vienareikšmis – „taip“. Tačiau pasaulyje vartojamuose terorizmo apibrėžimuose ir tarptautinėje teisėje partizaninis (pasipriešini- mo okupacijai, arba išsivaduojamasis) karas atskiriamas nuo terorizmo. Deja, Lietuvos krašto apsaugos sistemoje kol kas dar stinga kritiškos terorizmo, kaip reiškimo, sampratos, o kovoje su terorizmu vyrauja funkcinis požiūris, prioritetą teikiant tarptautiniams šalies įsipareigojimams bei politinei mimikrijai. Privačiuose pokalbiuose krašto apsaugos sistemoje dirbantys pareigūnai būna dar atviresni – jų teigimu, niekam (tiek KAS, tiek Vyriausybėje ar Seime) nerūpi terorizmas ir kova su juo apskritai, svarbūs yra tik šalies užsienio politikos bei gynybos interesai. O jie šiuo metu sutampa su JAV.

⁵⁰ LR Seimo nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“, 2002 m. lapkričio 12 d., p. 21, http://www.lrv.lt/strateginis/igal_strat.pdf, 2004 11 11.

3.2. Vidaus priemonės

NSS numato nemažai bendrų terorizmo prevencijos Lietuvos teritorijoje priemonių: tai bendros kovai su terorizmu pritaikytos teisinės bazės plėtra, potencialių teroristų taikinių apsauga, galimų teroro aktų užsakovų ir vykdytojų nustatymas, teroristų grupuočių finansinių šaltinių ir finansavimo būdų nustatymas ir nutraukimas, kovai su terorizmu skirtos žvalgybos ir kontržvalgybos stiprinimas (6.1.5–6.1.5.8 punktai). Šios ir kitos priemonės sukonkretinamos atitinkamų valstybės institucijų bei žinybų veiklą šioje srityje reglamentuojančiuose dokumentuose.

Atrodytų, taip suvokdama globalią tarptautinio terorizmo grėsmę, kaip konstatuojama šiuose dokumentuose, Lietuvos valdžia jau turėtų būti ėmusi veiksmų, kad Lietuvos specialiosiose tarnybose bei teisėsaugos ir teisėtvarkos organuose būtų suformuotos naujos ar iš buvusių išskirtos konkrečios atsakingos struktūros ir padaliniai, kuriuose dirbtų užsienyje išsilavinimą įgiję ir praktiką atlikę specialistai, galintys profesionaliai ir operatyviai išsiaiškinti pavienių asmenų bei jų grupių ideologines orientacijas, jų ryšius bei veiklą ir gebantys veikti tiek prevenciškai, tiek šalinant teroristų išpuolių padarinius. Deja, panagrinėjus valstybės institucijų, kurios turi kovoti ir su terorizmu, struktūras ir funkcijas, pasirodo, kad atskirų struktūrinių padalinių arba nėra, arba jų funkcijos tik iš dalies apima terorizmo prevencijos ir kovos su juo sritį.

Pavyzdžiui, Migracijos departamentas prie VRM yra biurokratinis padalinys, užsiimantis tik formaliais procedūromis ir neturintis priemonių ar įgaliojimų vykdyti terorizmo prevenciją. Valstybės sienos apsaugos tarnyba, be įprastų patikrinimų, taip pat nenumato konkretesnių terorizmo prevencijos priemonių, nors būtent šiai institucijai tenka didžiausia atsakomybė filtruojant atvykstančius potencialius teroristus. KAM apskritai neįvardija kovos su terorizmu kaip vienos iš savo veiklos sričių, nors daug lėšų, skirtų kovai su terorizmu, patenka kaip tik šios institucijos žinion. Teisingumo ministerijoje taip pat nėra padalinio, kurio darbuotojai specialiai domėtusi šia sritimi.

Vienintelis VSD savo tinklalapyje skelbia kovojantis su terorizmu⁵¹. Bet ir šiuo atveju konkrečios tokios veiklos formos bei jų veiksmingumas priklauso nuo turimų specialistų⁵². 2004 m. spalį VSD pristatė savo 2005–2008 metų veiklos strategiją, kurioje numatoma „plėtoti tarptautinio terorizmo prevencijos sistemą“⁵³. Deja, šis slaptas dokumentas autoriui kol kas neprieinamas.

⁵¹ VSD tinklalapyje (<http://www.vsd.lt/?page=65>, 2004 11 13) skelbiama: „Antiteroristinė veikla: Lietuvai vis labiau integruojantis į pasaulio bendruomenę kyla būtinybė imtis priemonių, kad šalis netaptų teroro aktų vieta ar teroristų tranzito koridoriumi. Todėl Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas vykdo terorizmo prevenciją, šalina faktorius, kurie šalyje galėtų lemti terorizmo plėtrą. Departamento pareigūnai renka ir analizuoja informaciją, identifikuoja asmenis, kurie priklauso teroristinėms grupuotėms, jas remia ar yra nusiteikę ekstremistiškai. Vykdydami terorizmo prevenciją VSD pareigūnai aktyviai bendradarbiauja su atitinkamomis užsienio valstybių tarnybomis ir Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijomis. Departamento taip pat teikia pasiūlymus, kaip reikėtų tobulinti galiojančius įstatymus, kaip koordinuoti teisėsaugos institucijų veiklą, kad terorizmo prevencija būtų efektyvi“.

⁵² Rolando Jacquardo manymu, vienas pagrindinių kliuvinių, trukdančių efektyviai Europos teisėsaugos struktūrų vykdomai terorizmo prevencijai, yra „terorizmo kalbas“ mokančių agentų trūkumas. Zr.: Walt Vivienne, „Terrorists“ spread all over Europe“, *USA Today*, 2002 m. liepos 21 d., http://www.usatoday.com/news/world/2002-07-21-alqaeda_x.htm, 2004 11 08. Lietuvos VSD, autoriaus turimais duomenimis, neturi nė vieno urdu, paštu, persų ar arabų kalbą mokančio darbuotojo.

⁵³ BNS, 2004 m. spalio 14 d.

Lietuvos policijos greitojo reagavimo rinktinė „Aras“ 2004 m. vasario mėnesį buvo pavadinta antiteroristinių operacijų rinktine. Policijos antiteroristinių operacijų rinktinė „Aras“ yra konkretus kovos su terorizmu dalinys. Būtent šiai rinktinei pagal jos Nuostatus pavedama „vykdyti specialiąsias antiteroristines, įkaitų išlaisvinimo ir pavojingų nusikaltėlių sulaikymo operacijas; neutralizuoti savadarbius sprogstamuosius įtaisus bei karinius sprogmenis, naudojamus teroristiniais ar kriminaliniais tikslais“ (8.1, 8.2 punktai).

3.3. Terorizmo apibrėžimas: fenomeno kriminalizavimas

Kad būtų galima efektyviai pasirengti kovai su terorizmu, valstybėje turi būti aiški įstatymuose užfiksuota terorizmo fenomeno samprata. Norint išsiaiškinti, ar Lietuvoje aiškiai suvokiama terorizmo esmė, verta pradėti nuo paties terorizmo apibrėžimo. Deja, terorizmo apibrėžimas nepateikiamas nė viename Lietuvos valdžios priimtų čia jau minėtų ir viešai prieinamų pamatinių antiteroristinę veiklą reglamentuojančių dokumentų. Turint omenyje, kaip sunkiai kitur pasaulyje bandoma suformuluoti visiems priimtina išsamų terorizmo apibrėžimą, neverta stebėtis, kad Lietuvoje, šalyje, kur stokojama terorizmo ekspertų – tiek praktikų, tiek teoretikų, toks apibrėžimas iki šiol viešai nėra pateiktas.

Kita vertus, dabar, kai neturima net „darbinio“ (laikino) apibrėžimo, pačios pastangos terorizmo prevencijos srityje tampa beprasmės, nes nesant realaus atspirties taško – visuotinai valstybės mastu sutarto terorizmo, su kuriuo kovojama, apibrėžimo – neaiškus kovos su terorizmu objektas, naudotinos priemonės ir ar jos bus veiksmingos. 2002 metais priimtoje (įslaptintoje) *Kovos prieš terorizmą programoje* yra pateikiamas ir terorizmo apibrėžimas. Deja, dėl dokumento slaptumo terorizmo apibrėžimas taip pat tapo valstybės paslaptimi. Autoriaus kalbinti VSD pareigūnai atsisakė pateikti dokumente suformuluotą terorizmo apibrėžimą, motyvuodami tuo, kad jis – slauto dokumento dalis. Tad, iš šalies žiūrint, situacija atrodo paradoksali, jei ne juokinga – niekur kitur (viešuose dokumentuose), nesant oficialaus terorizmo apibrėžimo, vienintelis esamas įslaptinamas.

Vienintelis autoriaus aptiktas viešai prieinamas terorizmo apibrėžimas randamas LR baudžiamojo kodekso (BK) 250 straipsnyje („Teroro aktas“), pateikiamas per teroro akto apibrėžimą. Anot BK, teroro aktas – tai sprogmenų padėjimas siekiant sukelti sprogimą, sprogdinimas arba padegimas žmonių gyvenamojoje, darbo, susibūrimo ar viešoje vietoje. Tame pačiame straipsnyje kalbama ir apie teroristų grupę, jos tikslus apibrėžiant kaip siekimą čia minėtais „veiksmiais bauginti žmones arba neteisėtai reikalauti iš valstybės, jos institucijos ar tarptautinės organizacijos atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų“.

Tačiau BK vartojama teroro akto sąvoka yra problemiška. Mat terora prieš savos valstybės piliečius ar okupuotos teritorijos vietinius gyventojus gali naudoti kurios nors konkrečios valstybės vyriausybė. Kaip įtaigiai parodė jau minėtasis Walteris, būtina daryti skirtį tarp vyriausybės naudojamo teroro ir pasitelktų, su valdžia tiesiogiai nesusijusių asmenų teroro⁵⁴. Jei valstybinis teroras gali būti vadinamas „teroro valdymu“ ar „valdymu teroru“, tai su valdžia tiesiogiai nesusijusių veikėjų

⁵⁴ Walter E. V., „Violence and the Process of Terror“, *American Sociological Review*, vol. 29, issue 2, 1964.

teroras – „teroro apgula“. Būtent šis teroras yra terorizmo sinonimas. Deja, Lietuvos BK tokios skirties nefiksuoja.

Dar blogiau, pateiktajame teroro akto apibrėžime neatsižvelgiama nei į motyvaciją, nei į tikslus. Tiesa, kalbant apie teroristų grupę, tikslai aptakiai nurodomi, bet jie nebūtinai turi būti politiniai. Pagal BK straipsnį žmonių bauginimas arba neteisėtas reikalavimas iš valstybės, jos institucijos ar tarptautinės organizacijos atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų gali būti atliekamas siekiant ekonominės naudos, visai neturint politinės motyvacijos ar tikslų.

Teroro akto apibrėžime taip pat nenumatoma, kad teroras yra ne atsitiktinis, pavienis atvejis, o tęstinis – Walterio suformuluotas – „teroro procesas“. Būtent tęstinumas neteisėtą prievartą ir smurtą paverčia terorizmu. Apibrėžime grasinimas panaudoti neteisėtą prievartą ar smurtą nėra minimas, nors daugelyje terorizmo apibrėžimų tai papildo terorizmo sąvoką. Itin problemiška yra ir tai, kad teroro akto apibrėžimas numato tik kelias veikas – sprogdinimą ir padegimą, o teroristiniams priskiriamų veiksmų sąrašas pasaulyje yra daug ilgesnis. Galiausiai BK straipsnis nedaro skirties tarp taikinių – valstybės jėgos struktūrų (jose tarnaujančių uniformuotų pareigūnų, joms priklausančių objektų bei kitokio kilnojamojo ir nekilnojamojo turto) bei civilių, nekarinės paskirties objektų ir privačios nuosavybės. Tai sudaro keblumą traktuojant išpuolį prieš policijos pareigūnus kaip teroro aktą.

Kaip tik taip atsitiko 2004 m. rudenį, kai spalio 6 d. buvo padegtas stacionarus policijos postas Vilniaus čigonų tabore Kirtimuose. Vilniaus m. vyriausiojo policijos komisariato (VPK) viršininkas Erikas Kaliačius spaudos konferencijoje šį išpuolį įvertino kaip teroro aktą. Vilniaus m. VPK Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnyba dėl šio įvykio (oficialiai užfiksuoto būtent kaip teroro aktas) pradėjo ikiteisminį tyrimą⁵⁵. BK 250 straipsnis už tokį nusikaltimą numato laisvės atėmimo bausmę nuo penkerių iki penkiolikos metų. Kaip paaiškėjo, padegimą įvykdė du jauni narkomanai, dirbę padieinais darbininkais tabore. Iš viešai prieinamos medžiagos galima spręsti, kad padegimas nebuvo ilgai ir detalai planuojamas. Veikiau tai buvo ūmi čigonų reakcija į jų prekybos narkotikais suvaržymo siekusios Vilniaus m. savivaldybės bei policijos žingsnius. Jokios politinės motyvacijos ar tikslų šiame chuliganiškame veiksme įžūrėti neįmanoma. Deja, BK net ir toks trivialus nusikaltimas gali būti traktuojamas kaip terorizmo apraiška.

Keletas kitų BK straipsnių aptaria kitus terorizmui būdingus metodus. Pavyzdžiui, 145 straipsnis („Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas“) kalba apie grasinimą nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą. Straipsnyje taip pat minimas žmogaus terorizavimas grasinant susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką, taip pat sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą. 251 straipsnis („Orlaivio, laivo arba stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas“) traktuoja kaip kriminalinius tarptautinėse sutartyse numatytus konkrečius teroristinius veiksmus: orlaivio, laivo arba stacionarios platformos šelfe užgrobimą, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant smurtu. Žmogaus pagrobimas (252 straipsnis „Žmogaus pagrobimas įkaitu“), tiek turint, tiek neturint politinių tikslų, taip pat įvardijamas kaip nusikaltimas, baudžiamas pagal BK: „Tas, kas pagrobė ar laikė

⁵⁵ BNS, 2004 m. spalio 6 d.

pagrobtą žmogų ir už paleidimą reikalavo iš tarptautinės viešosios organizacijos, valstybės ar jos institucijos atlikti bet kokią veiksmą ar susilaikyti nuo veiksmų, taip pat tas, kas grasino tuoj pat nužudysiąs pagrobtą žmogų, reikalaujamas sudaryti sąlygas išvengti sulaikymo, baudžiamas <...>“.

Prie pastangų priskirti kriminaliniams ne tik pačius teroristinius veiksmus, bet ir viešą pritarimą jiems turėtų prisidėti BK papildymas, inicijuotas buvusio Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto (NSGK) pirmininko Alvydo Sadecko, kuriame terorizmo propagavimas įvardijamas kaip nusikalstama veika. BK papildymo 250 (1) straipsniu įstatyme, Seimo priimtame 2004 m. lapkričio 8 d., numatoma baudžiamoji atsakomybė už informacijos, skatinančios, palaikančios ar pateisinančios teroristinę veiklą, teroristų grupę ar teroristinę veiklą padariusį asmenį, niekinančios teroro aukas, skleidimą žodžiu, raštu ar kitu būdu⁵⁶. Paties A. Sadecko žodžiais, „terorizmo propagavimas kelia nemažą grėsmę valstybės ir visuomenės saugumui, todėl turi būti kriminalizuotas“⁵⁷. Toks NSGK žingsnis buvo tiesioginė reakcija į su internetu svetainę „Kavkaz Center“ susijusią bylą, net pasiekusią Konstitucinį Teismą ir jame įstrigusią. Tiesa, pirminės iniciatyvos kaip ieškovas šioje byloje ėmėsi VSD. Tą savo teiginiais BNS netiesiogiai patvirtino ir A. Sadeckas⁵⁸.

Terorizmas Lietuvoje priskiriamas kriminaliniams veiksams remiantis pasauline praktika. Antai dar 1994 metais JT GA rezoliucija „pakartoja savo pasmerkimą visų teroristinių veiksmų, metodų ir praktikos kaip kriminalinių ir nepateisinamų“⁵⁹. JT Politikos grupės 2002 metų ataskaitoje taip pat teigiama, jog „terorizmas yra kriminalinis veiksmas“, tačiau išvalgiai priduriama, kad „jis yra daugiau nei nusikalstamumas“⁶⁰. Europos parlamentinė asamblėja savo nesenoje (2004) rekomendacijoje Nr. 1644, be kita ko, teigia, kad „už teroristinio veiksmo esantis motyvas nekeičia to veiksmo esmės (*nature*)“⁶¹. Panašiai teigiama ir Islamo konferencijos organizacijos rezoliucijoje: „terorizmas“ reiškia bet kokią smurto veiksmą ar grasinimą juo, nepaisant jo motyvų ar intencijų, kuriuo siekiama įvykdyti individualų ar kolektyvinį kriminalinį planą <...>“⁶². Islamo konferencijos organizacija netgi politiškai motyvuotų žmogžudysčių ir pasikėsinimų nepriskiria prie „politinių nusikaltimų“⁶³. Nepriklausomų valstybių sandraugos kovos su terorizmu sutartyje aptariamas terorizmas taip pat patenka į baudžiamosios teisės sritį: „Terorizmas“ – neteisėtas veiksmas, baustinas pagal baudžiamąją teisę“⁶⁴.

⁵⁶ „Baudžiamojo kodekso papildymo 250 (1) straipsniu įstatymas“, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=244809&Condition2>, 2004 11 15.

⁵⁷ BNS, 2004 m. spalio 6 d.

⁵⁸ BNS, 2004 m. spalio 6 d.

⁵⁹ „JT Generalinės asamblėjos rezoliucija A/RES/49/60“, *Measures to Eliminate International Terrorism*, 1994, <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r060.htm>, 2004 11 11.

⁶⁰ *Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism*, 2002, http://www.un.dk/doc/A.57.0273_S.2002.875.pdf; <http://www.globalsecurity.org/security/library/report/2002/un-wrkg-grp-terrorism.htm>, 2004 11 11.

⁶¹ ES parlamentinė asamblėja, *Terrorism: a threat to democracies*, rekomendacija nr. 1644, 2004.

⁶² Islamo konferencijos organizacijos 1999 m. Konvencijos Nr. 59/26-P priedas, 1 straipsnis, 2 punktas, <http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>, 2004 11 11.

⁶³ Islamo konferencijos organizacijos 1999 m. Konvencijos Nr. 59/26-P priedas, 2 straipsnis, c punktas, <http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>, 2004 11 11.

⁶⁴ „Treaty on Cooperation among the States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism“, 1 straipsnis, 1999, http://untreaty.un.org/English/Terrorism/csi_e.pdf, 2004 11 11.

Vis dėlto būtų galima suabejoti terorizmo priskyrimo baudžiamosios teisės nagrinėjamiems nusikaltimams prasmingumu: baudžiamoji teisė svarsto tik nusikaltimo sudėtį, o į nusikaltimo motyvą arba siekius atsižvelgia tik kaip į lengvinančias arba sunkinančias aplinkybes, tačiau jų nenagrinėja ir nesiekia pašalinti. Baudžiamajai teisei patikint terorizmą, jo, kaip kompleksiško reiškinio, šaknys (socialinės, ekonominės, bet visų svarbiausia – politinės) lieka neanalizuojamos. Tad, priskiriant terorizmą kriminaliniams nusikaltimams, sudaromos sąlygos kovoti su jo padariniais (tiek su išpuolius įvykdžiusiais, tiek jiems aktyviai besirengiančiais teroristais bei jų bendrininkais), tačiau visiškai nuošalyje lieka kovos su terorizmu priežastys.

3.4. Valstybės institucijų pasirengimas

Civilinės saugos departamentas (CSD) prie VRM po 2001 m. išpuolių JAV savo veiklą pradėjo orientuoti į teroristų išpuolių padarinių likvidavimą. Kaip skelbiama CSD svetainėje, „Lietuvoje yra gana daug ekstremalių situacijų šaltinių, galinčių sukelti daugelio žmonių žūtį ar pakenkti sveikatai. Tai Ignalinos atominė elektrinė, daugiau nei 250 chemiškai pavojingų objektų, pavojingų cheminių medžiagų pervežimai, susisiekimo sistema, naftos pramonė, dujotiekio bei naftotiekio tinklai. Negalima atmesti teroro bei diversijos aktų galimybės“⁶⁵. Lietuva jau yra parengusi teroro aktų sukeltamų krizinių situacijų padarinių likvidavimo programą, kurioje numatytas priemonės planuojama įgyvendinti iki 2010 metų⁶⁶. CSD rengia tarpžinybinius pasitarimus numatytoms priemonėms efektyviai įgyvendinti. O 2004 m. birželį buvo surengtos tarptautinės naftos produktų išsiliejimo, įvykusio dėl inscenuoto teroro akto, padarinių likvidavimo pratybos. CSD savo svetainėje skelbia patarimus, kaip elgtis gyventojams cheminio terorizmo atveju⁶⁷. Beje, būtent CSD vyresnysis specialistas Arvydas Paršaitis yra bene vienintelis valstybės tarnautojas, viešai pateikęs terorizmo apibrėžimą: „Terorizmas yra tyčinė, dažniausiai politiškai motyvuota smurtinė veikla, nukreipta prieš civilizuotas valstybes ir jų piliečius, priešiška visuotinai pripažintoms teisės normoms – šiuolaikinės civilizacijos pagrindui“⁶⁸. Dėl tokios terorizmo sampratos būtų galima ginčytis, bet neabejotinai pagirtinos šio valstybės tarnautojo pastangos apibrėžti patį fenomeną, su kurio padariniais jo institucijai kaip tik ir tektų dorotis teroristų išpuolio atveju.

Kita su terorizmo padariniais turinti kovoti institucija – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas (PAGD) prie LR VRM savo *Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijos įgyvendinimo programoje valstybinėje priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje*⁶⁹ konstatuoja, kad PAGD „pavaldžios įstaigos nėra pakankamai pasirengusios bei materialiai aprūpintos specialiosiomis asmeninėmis ir darbo priemo-

⁶⁵ Oficiali CSD svetainė, http://www.csd.lt/csg/ekst_situac.php, 2004 11 15.

⁶⁶ Paršaitis A., „Civilinės saugos departamentas apie terorizmo grėsmę“, http://195.182.90.36/news/naujienos_det.asp?id=178&menu=Birzelis, 2004 11 15.

⁶⁷ *Gyventojų veiksmai teroristams panaudojus cheminį masinio naikimo ginklą*, oficiali CSD svetainė, <http://www.csd.lt/patarimai/p.php?n=16>, 2004 11 15.

⁶⁸ Paršaitis Arvydas, „Civilinės saugos departamentas apie terorizmo grėsmę“, http://195.182.90.36/news/naujienos_det.asp?id=178&menu=Birzelis, 2004 11 15.

⁶⁹ „Viešojo saugumo plėtros iki 2010 metų strategijos įgyvendinimo programa valstybinėje priešgaisrinėje gelbėjimo tarnyboje“, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie LR VRM, 2002 m. lapkričio 7 d. PAGD direktoriaus įsakymas Nr. 217.

nėmis. Be to, trūksta poįstatyminių teisės aktų, reglamentuojančių gelbėjimo darbų tvarką“. Tai didesniu mastu pripažįstama ir Teroro aktų sukeltamų krizinių situacijų padarinių likvidavimo programoje (priimta 2003 m. birželio 26 d., Nr. 850): „Parngtis likviduoti masinio naikinimo ginklo padarinius kol kas dar nepatenkinama“. Tad, nepaisant to, jog daugelyje dokumentų ir pareiškimų aiškiai užfiksuota, kad tokio tipo grėsmė suvokiama, bei dedamų pastangų, Vyriausybė pripažįsta, kad padėtis dar nėra patenkinama.

Siekdama efektyvinti ir koordinuoti valstybės institucijų kovos su terorizmu veiklą, 2002 m. vasarį, kaip teigiama LR Vyriausybės Spaudos tarnybos pranešime, „Vyriausybė nutarė įsteigti tarpžinybinę koordinacinę komisiją prieš terorizmą“, vadovaujamą VSD generalinio direktoriaus. Toliau pranešime teigiama, kad „Komisija svarstys strateginius bei neatidėliotinus kovos su terorizmu bei jo prevencijos klausimus, kontroliuos Programos prieš terorizmą įgyvendinimą. Komisija taip pat teiks siūlymus Valstybės gynybos tarybai, Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui, Vyriausybei bei kitoms valstybės institucijoms ir įstaigoms. Numatyta šaukti komisijos posėdžius ne rečiau kaip vieną kartą per tris mėnesius“⁷⁰. Komisiją sudaro aukšti beveik trečdalis ministerijų (Vidaus reikalų, Krašto apsaugos, Užsienio reikalų, Ūkio, Susisiekimo, Aplinkos, Finansų bei Sveikatos), VSD bei Generalinės prokuratūros pareigūnai. Komisija iš tiesų reguliariai susitinka. Tačiau dėl informacijos slaptumo jos veiklos nauda nėra apčiuopiama.

Apie kovos su terorizmu programos trūkumus ir ribotumą galima spręsti iš Seimo NSGK 2004 m. pirmoje pusėje pateikto siūlymo ją atnaujinti. Liepos mėnesį tiems siūlymams buvo pritarta, kartu patvirtinant ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo planą, tarp kurių buvo siūlymas „parengti teisės aktų projektus, nustatančius teroristiniu požiūriu pažeidžiamų objektų sąrašą ir jų saugumo sustiprinimo priemones; apsvarstyti galimybę iškelti iš Ruklos Pabėgėlių priėmimo centrą; sugriežtinti skrydžių kontrolę mažuosiuose oro uostuose“, o visų svarbiausia – nurodyti VSD „parengti Kovos su terorizmu įstatymo koncepciją“⁷¹.

Išvados

Šiandienis tarptautinis terorizmas yra kartu ir padarinys, ir reakcija į nuo kolonijinių laikų tebesitęsiantį jėgų disbalansą bei hegemonijos principais paremtus tarptautinius santykius. Todėl tik kritiškai peržiūrėję ir išanalizavę europinių imperijų ir jų įpėdinės JAV politiką Azijos kraštų atžvilgiu, galėsime ne tik rasti šiuolaikinio terorizmo šaknis, bet ir įvertinti kovos su terorizmu priemonių adekvatumą ir veiksmingumą.

Lietuva, nebūdama terorizmo eksportuotoja, taip pat nėra ir jo importuotoja. Neturėdama įtakos pasauliniams procesams bei pasaulio galingųjų valstybių spren-

⁷⁰ LR Vyriausybės Spaudos tarnybos pranešimas, 2002 m. vasario 13 d., http://buves.lrv.lt/aktualij/pran_sp/2002vasaris/terorizmas_komisija05.html, 2004 11 15.

⁷¹ LR Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto sprendimas dėl Programos prieš terorizmą įgyvendinimo, 2004 m. kovo 31 d., Nr. 1, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_view.ViewDoc?p_int_tekst_id=32670&p_int_tv_id=409&p_org=0, 2004 11 12. Pati Programa yra riboto naudojimo dokumentas, neprieinamas visuomenei.

dimams, ji nėra matoma nei kaip realus valstybių, kovojančių su terorizmu, partneris, nei kaip potencialus priešas terorizmo eksportuotojų akyse. Tokia Lietuvos bejėgiška padėtis galėtų apgaulingai pasirodyti naudinga – terorizmas mus gali aplenkti. Tikėtina, kad taip ilgą laiką ir bus. Tačiau ilgai nei ateityje tokia situacija taps pavojinga.

Problema yra kompleksinė. Ją sprendžiant, reikia daugiau nei geros Vyriausybės valios. Formalus pareiškimas, kad Lietuva yra su terorizmo importu kovojančių valstybių pusėje, pats savaime nedaro Lietuvos saugios ir atsparios terorizmui. Pirmieji žingsniai neabejotinai jau žengti – politinės valios lygmeniu Lietuvos valdžia prisiekė kovoti su terorizmu savo *Kovos su terorizmu programoje*, priimtoje 2002 m. sausio 22 d., tai kovai 2002 metų biudžete net skyrusi lėšų (7 mln. litų)⁷², pradėti kurti struktūriniai padaliniai atitinkamose valstybės institucijose, įkurta įvairių institucijų veiklą koordinuojanti tarpžinybinė komisija.

Vis dėlto, nors teisės aktus ir kitus dokumentus priimti bei struktūras kurti gana nesunku, daug sudėtingiau rasti toms struktūroms specialistų. Specialistai čia suprantami dvejopai – atitinkamą išsilavinimą bei praktines patirties turintys profesionalai. Tokių Lietuvoje, deja, dar chroniškai stinga. Kalbant apie išsilavinimą, situacija apgailėtina jau ne vien dėl to, kad nėra ne tik specializuotų akademinų programų, bet netgi paskirų kursų, susijusių su terorizmo tematika. Šioje srityje neatliekami jokie tyrimai. Akademinės programos bei tyrimai saugumo studijų srityje, deja, taip pat skiria per mažai dėmesio tarptautinio terorizmo fenomeno studijoms ir analizei. Praktinių įgūdžių lygmeniu atitinkamų Lietuvos Respublikos valstybės institucijų darbuotojai turėtų nuosekliai stažuotis su terorizmu susiduriančių valstybių institucijose, kovojančiose su terorizmu.

Tad svarbiausias šiuo metu Lietuvos uždavinys antiteroristinės kampanijos kontekste yra ne automatiškas vykdomų kovos su terorizmu priemonių pateisinimas „dėl šventos ramybės“ neapibrėžtoje ateityje ar „iš išskaičiavimo“, bet kritiško požiūrio tiek valstybiniu, tiek visuomeniniu lygmeniu formavimas. Tik visapusiškai suvokusi terorizmą kaip reiškinį (jo priežastis bei keliamų grėsmių prigimtį ir pobūdį) ir suformulavusi jo apibrėžimą, Lietuva gali tikėtis, kad jos kuriamos kovos su terorizmu programos ir jas įgyvendinti padedančios priemonės bus ilgalaikės, adekvačios ateityje galinčioms kilti situacijoms. Tai savo ruožtu vainikuotų sėkmingi kovos su terorizmu veiksmai ir išsaugotos žmonių gyvybės bei turtas.

⁷² 2003 metų biudžete lėšos kovai su terorizmu net padidintos, skiriant VSD Kovos su terorizmu programai – 2 904 000 Lt, o Policijos departamentui prie VRM Kovos su terorizmu programai – 6 100 000 Lt (LR Seimo Biudžeto ir ekonomikos reikalų komiteto duomenys).